

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta

Dominika Jojková

Závazky ze zaopatřovacích smluv – komparativní studie

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 13. 11. 2017

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text diplomové práce od úvodu po závěr včetně poznámek pod čarou čítá 133 154 znaků.

Dominika Jojková

V Praze dne 13. 11. 2017

Děkuji panu doc. JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce za opravdový zájem, podnětné připomínky a čas, který mi věnoval při psaní mé diplomové práce.

Úvod	1
1. Pojem relativních majetkových práv	4
2. Pojem zaopatřovacích smluv	4
3. Pojem „aleatorní smlouvy“	4
3.1. Historie odvážných smluv	5
3.2. Odvážné smlouvy v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb.	6
4. Historie zaopatřovacích smluv	7
4.1. Historie smlouvy o důchodu.....	7
4.2. Historie smlouvy o výměnku.....	9
4.3. Srovnání právní úpravy zaopatřovacích smluv	12
5. Smlouva o důchodu	12
5.1. Pojem důchodu a důchodových dávek	13
5.2. Forma smlouvy o důchodu	14
5.3. Strany smlouvy o důchodu	15
5.4. Splatnost dávek.....	16
5.5. Postoupení pohledávky	17
5.6. Trvání povinnosti platit důchod.....	19
5.7. Odstoupení od smlouvy o důchodu	21
5.7.1. Účinky odstoupení	24
5.7.2. Zajištění povinnosti plátce do budoucna.....	25
5.8. Výhrada plátce	25
5.9. Daňové souvislosti spojené se smlouvou o důchodu.....	27
6. Smlouva o výměnku	28
6.1. Strany smlouvy o výměnku	28
6.2. Obsah smlouvy o výměnku	29
6.3. Vázanost smlouvy o výměnku.....	31
6.4. Způsob ujednání výměnku.....	32
6.5. Převod a přechod práv a povinností z výměnku.....	33
6.6. Zánik závazku z výměnku	35
6.7. Zápis výměnku do katastru nemovitostí	36
6.7.1. Výměnek jako soubor práv a povinností přesahujících reálné břemeno	36
6.7.2. Zřeknutí se zápisu výměnkářem	38
6.7.3. Budoucí výměnek	38

6.8.	Pomoc výměnkáři v nouzi	39
6.9.	Změna poměrů	43
6.9.1.	Změna poměrů při naturálním plnění z výměnku	46
6.9.2.	Změna poměrů při peněžitém výměnku	48
6.10.	Transformace výměnku zánikem stavby	50
6.11.	Výměnek vyhrazený manželům	52
6.12.	Daňové souvislosti spojené se smlouvou o výměnku	53
Závěr		54
Seznam zkratk		56
Seznam zdrojů		57
Abstrakt		60
Abstract		61

Úvod

Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu občanského zákoníku, který nabyl účinnosti k 1. lednu 2014, vyplývá, že cílem této úpravy je vytvořit zákoník, který, co do celkového pojetí i co do úpravy jednotlivých základních institutů, bude konvenční vůči standardním úpravám kontinentální Evropy a současně bude respektovat tradice středoevropského právního myšlení.¹

Smluvní svobodě se v platném občanském zákoníku ponechává rozsáhlý prostor s tím, že zákon nastupuje pouze tehdy, není-li dohoda vůbec možná, anebo nedojde-li k ní.

Smlouva o důchodu nedoznala oproti předchozí právní úpravě obsažené v ustanoveních § 842 až § 844 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, významnějších změn. Nadále lze smlouvu o důchodu sjednat jako rentu nebo jako alimentaci, stejně jako úplatnou nebo bezúplatnou. Ustanovení o splatnosti jednotlivých dávek, zejména ve vztahu k povinnosti zaplatit dávku splatnou předem, třebaže osoba, již dávka náleží, následně zemřela, má svůj vzor v celé řadě evropských zákoníků (např. čl. 518 švýcarského OR, ustanovení § 760 BGB nebo čl. 1980 CC apod.).²

Podle švýcarského OR a po vzoru CCQ bylo do občanského zákoníku zapracováno ustanovení, že důchodové dávky poskytované bezúplatně nemohou být, určí-li tak plátce ve smlouvě, zabavovány příjemcovými věřiteli. Po vzoru CCQ je v občanském zákoníku zapracováno ustanovení, podle něhož má příjemce právo domoci se v odůvodněných případech i majetkového zabezpečení placení dávek do budoucna.³

Z diskuze o charakteru smlouvy o důchodu vyplývá, že ji lze zařadit mezi tzv. odvážné smlouvy. Je tomu tak proto, že každá ze stran této smlouvy očekává přínos ze smlouvy. Jde o smlouvu, jejímž znakem je „naděje nejistého prospěchu“, neboť není jisté, zda a v jakém rozsahu bude plněno.

O smlouvě o důchodu pojednává pátá kapitola této diplomové práce. V této kapitole bude pozornost věnována smlouvě o důchodu tak, jak ji upravuje současná právní úprava. Rozebrán zde bude jak pojem důchodu, důchodových dávek a jejich splatnosti, tak problematika formy smlouvy o důchodu a kdo může být stranou této smlouvy. Ohledně stran smlouvy o důchodu si zde budu klást otázku problematiky smlouvy o důchodu ve prospěch třetí osoby, nebo zda může uzavřít smlouvu o důchodu

¹ Viz, důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR

² Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, op. cit. 1

³ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, op. cit. 2

těž právnická osoba a zda bude častěji stát na straně příjemce či povinného. Dále se zde budu věnovat postoupení pohledávky, za jakých podmínek pohledávku postoupit lze a kdy nikoliv. Zmíním též tzv. „Tontiho smlouvu“, jednu z možností, jak lze uzavřít smlouvu o důchodu. V neposlední řadě se zde budu věnovat výhradě plátce důchodu, kde si budu klást především otázku pojmu bezúplatnosti ve smyslu ustanovení § 2705 obč. zák. Výklad ukončím krátkou kapitolou o daňových souvislostech.

Výměnek je tradičním institutem občanského práva, který občanský zákoník č. 89/2012 Sb. vrátil do českého právního řádu. Systematicky je tento smluvní typ, obdobně jako smlouva o důchodu, řazen pod závazky ze zaopatřovacích smluv. Slovo „výměnek“ je odvozeným tvarem utvořeným ze slovesa „vymínit si“, v tomto případě vymínit si určité požitky, úkony a práva sloužící k zaopatření. Některé právní řády řadí výměnek mezi práva věcná (mezi věcná, přesněji mezi reálná břemena), podle jiných se výměnek řadí mezi práva obligacní.

V české právní úpravě mohou mít plnění z výměnkové smlouvy různou podobu, a to jako absolutní majetková práva (věcné břemeno; reálné břemeno) či jako relativní majetková práva. Mohou jimi být jak peněžité plnění (výnos z úrody, pravidelná měsíční částka), tak naturální plnění. Plnění mohou spočívat v užívacím právu (možnost užívat určené vozidlo) či v právu poživacím (možnost pěstovat na části pozemku svou úrodu a tu následně pro sebe zpeněžit). Při přípravě občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. se došlo k závěru, že není na místě spojovat výměnek jen se zřízením věcného břemene a že není důvod omezovat možnost zřízení výměnku pouze na případ odstoupení nemovité věci spojené co do účelu s činností v zemědělství (tak upravoval výměnek zákoník z roku 1950).

Právní úpravě smlouvy o výměnku je věnována celá šestá kapitola této diplomové práce. Obdobně jako v kapitole věnující se smlouvě o důchodu se také zde věnuji současné právní úpravě obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. V této kapitole se mimo jiné věnuji otázce stran smlouvy o výměnku, kde specifikuji, v jakém případě a na jaké straně může stát osoba právnická. Zmiňuji zde taktéž, co může být předmětem uzavřené smlouvy nebo za jakých okolností při uzavření smlouvy o výměnku uijeme místní zvyklosti. Dále se zabývám vázaností smlouvy o výměnku, kterou je třeba navázat na smlouvu o převodu nemovité věci. Obdobně jako u smlouvy o důchodu se též v kapitole o smlouvě o výměnku věnuji postoupení (*cessi*) a podmínkám, za jakých lze pohledávku ze smlouvy o výměnku postoupit. Výměnek je závazek osobní povahy, proto zde věnuji kapitolu zániku závazku z výměnku, který mimo jiné zaniká smrtí oprávněného ze smlouvy o výměnku. Uvádím zde však i jiné způsoby, jakými může výměnek zaniknout

dle obecné úpravy občanského zákoníku. Vzhledem k tomu, že výměnek lze ujednat nejen jako obligaci, ale taktéž jako věcné břemeno, věnuji kapitole i problematice zápisu výměnku do katastru nemovitostí, kde vyvstává otázka, zda je či není zákonem předepsaná forma pro tento úkon. Samostatnou kapitolu věnuji pomoci výměnkáři v nouzi, kdy zmiňuji především tuto povinnost, jako povinnost stanovenou dispozitivním ustanovením § 2709 obč. zák., a také se věnuji zneužití této pomoci výměnkářem. Rozebírám jak možnosti krátkodobé změny poměrů, tj. pomoci výměnkáři v nouzi, tak též uvádím možnost dlouhodobé změny okolností, kterou upravuje ustanovení § 2710 obč. zák. Zaměřím se především na situace, kdy se plnění stane neadekvátním vzhledem k situaci výměnkáře. Kromě případů, kdy se obsah výměnku mění dohodou stran či rozhodnutím soudu, může nastat změna obsahu výměnku i *ex lege*, a to v případě zkázy stavby. V kapitole o transformaci výměnku zánikem stavby se více věnuji judikatuře, která je zde velmi bohatá na nejrůznější případy. Zákon v části věnované smlouvě o výměnku neopomněl ani situaci, kdy je výměnek vyhrazen manželům nebo registrovaným partnerům a kdy zákon stanoví, že zemře-li jeden z manželů (partnerů), výměnek se jeho smrtí nezkracuje. Smyslem této úpravy je zajistit jistotu výměnkových plnění v nezměnitelném rozsahu i po smrti jedné z oprávněných osob. Obdobně jako v kapitole o smlouvě o důchodu je i součástí kapitoly o výměnku rovněž upozornění na daňové aspekty související se smlouvou o výměnku.

Diplomová práce reflektuje právní stav ke dni 13. 11. 2017

1. Pojem relativních majetkových práv

Občanský zákoník rozlišuje absolutní majetková práva a relativní majetková práva. Majetková práva absolutní a relativní rozlišuje podle toho, vůči komu právo působí, zda působí (má právní účinky, následky) vůči všem, *erga omnes* (kdy všichni neoprávnění mají povinnost toho, kdo má právo, nerušit, nepřekážet ve výkonu jeho práva), pak jde o práva absolutní, anebo zda působí (mají právní účinky, následky) vůči určité osobě (určitým osobám), kdy tato osoba má naopak nějakou vůči právu působící vzájemnou povinnost (dluh), přičemž všichni ostatní mají povinnost nerušit (ani výkon práva, ani plnění povinnosti), pak jde o práva relativní (obligační, závazková práva).⁴

Absolutní majetková práva zahrnují věcná práva a právo dědické; tato práva mají účinky vůči třetím osobám a majetkový charakter.

Relativní majetková práva zahrnují práva obligační. Tato práce se zabývá smlouvou o důchodu a smlouvou o výměnku, které jsou řazeny právě v části čtvrté věnované relativním majetkovým právům.

2. Pojem zaopatřovacích smluv

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. smlouvu o důchodu a smlouvu o výměnku společně řadí pod díl nazvaný „Závazky ze zaopatřovacích smluv“, zde jsou upraveny v ustanoveních § 2701 až § 2715. Hlavním účelem využití zaopatřovacích smluv je především zaopatřit jednu či více osob, a to buď na dobu života těchto osob, nebo na dobu určitou.

3. Pojem „aleatorní smlouvy“

Aleatorní neboli odvážné smlouvy jsou smlouvy, při kterých jednak zisk a jednak ztráta jsou dle vůle stran podmíněny okolnostmi, o kterých není stranám smluv známo, zda a kdy nastanou či nastaly.⁵ Jejich zvláštnost a odvážnost jejich uzavření spočívá v tom, že v ní smluvní strany slibují určitou výhodu za účelem dosažení jiné výhody, která však nastat může, ale také nemusí, tzn. společným znakem všech odvážných smluv je

⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Věcná práva v kostce*, Praha: Linde Praha, a.s., 2014, s. 11-12

⁵ Ottův slovník naučný. První díl. Praha: J. Otto, 1888, s. 763

naděje dosud nejistého prospěchu. Obě strany či pouze jedna z nich na sebe berou riziko očekávaného zisku, či na druhou stranu možné ztráty. Rozhodně zde odvážnost nespočívá v tom, že by druhá smluvní strana byla neseriózní či by hrozilo nedodržení plnění z její strany. Jde především o to, že u tzv. odvážných smluv hraje hlavní roli především náhoda nebo to, kdo má štěstí.

Nejistota může spočívat v těchto okolnostech:

- a) plnění je závislé na neznámé události; je nejisté, zda bude plněno,
- b) hodnota předmětu plnění byla označena za nejistou; je nejisté, kolik bude plněno.⁶

3.1. Historie odvážných smluv

Co se týká pojmu odvážných smluv na našem území, sahají jejich prameny do opravdu daleké historie. O odvážných smlouvách se v nejstarších dobách mluvilo při tzv. hře v kostky v moravských zemích již v 9. století a později též šlo o tzv. hru s kartami a hru šachovou.⁷

Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*⁸) věnoval odvážným smlouvám samostatnou hlavu, a to hlavu dvacátou devátou, přesněji ustanovení § 1267 až § 1292. Odvážné smlouvy definoval v ustanovení § 1267 takto: „*Smlouva, kterou se slibuje a přijímá naděje ještě nejisté výhody, jest smlouva odvážná. Náleží k smlouvám úplatným nebo bezplatným, podle toho, bylo-li naproti tomu něco slíbeno či nikoli.*“ Mezi odvážné smlouvy pak řadil sázku, hru a los, všechny trhové a jiné smlouvy zřízené o očekávaných právech nebo o budoucí ještě neurčité věci, společenské zaopatřovací ústavy, smlouvu pojišťovací a smlouvu o zápůjčku na loď, a konečně též doživotní důchody.

Všeobecný občanský zákoník (ABGB) je jeden z kodexů, ze kterého autoři občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. vycházeli mimo jiné určitě proto, že to je bezesporu jeden ze stěžejních a nejvýznamnějších civilních zákoníků, a to především vedle německého (BGB; *Bürgerliches Gesetzbuch*) a francouzského (CC; *Code Civil*). Tento významný kodex

⁶ SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo II.*, Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních. Brno: Československý akademický spolek Právník, 1946, s. 158

⁷ BÍLÝ, Jiří. *Právní dějiny na území ČR: vysokoškolská učebnice*. Praha: Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2003, s. 418

⁸ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 16

byl do samotného československého práva přijat recepční normou z roku 1918, a to zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.⁹ Všeobecný občanský zákoník byl u nás později nahrazen občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb., kterému se též říkalo „střední občanský zákoník“.

Zákon č. 141/1950 Sb. sice výslovně nezmiňoval odvážné smlouvy, přesto obsahoval úpravu smluv, které za odvážné považujeme. Obsahoval úpravu například hry, sázky, smlouvy o důchodu, ale byla zde i první zmínka o smlouvě dědické.

Obdobně jako předchozí občanský zákoník z roku 1950, též občanský zákoník z roku 1964 pojem odvážné smlouvy výslovně nezmiňoval, přestože některé z nich (obdobně jako občanský zákoník z roku 1950) upravoval. V občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. bychom našli například smlouvu o sázce a hře (ustanovení § 845 a § 846), dále smlouvu o důchodu (ustanovení § 842 až § 844), avšak až po jeho novelizaci z roku 1991 (novela 509/1991 Sb.).

3.2. Odvážné smlouvy v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb.

Rekodifikace občanského zákoníku, který nabyl účinnosti 1. ledna 2014 a přinesla řadu novinek. Co se týče odvážných smluv, věnuje se jim výslovně pod názvem „Závazky z odvážných smluv“ díl patnáctý části čtvrté, o relativních majetkových právech, přesněji ustanovení § 2756 až § 2883. Tento občanský zákoník však do odvážných smluv neřadí tolik smluvních typů jako například Všeobecný občanský zákoník (ABGB). Jako odvážné smlouvy pojímá pojistnou smlouvu (ustanovení § 2758 a násl. obč. zák.), sázku (ustanovení § 2873 a násl. obč. zák.), hru (ustanovení § 2881 obč. zák.) a los (ustanovení § 2882 obč. zák.). Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. v ustanovení § 2756 uvádí, které smlouvy jsou smlouvami odvážnými, takto: *„Závisí-li podle ujednání stran prospěch, anebo neprospěch alespoň jedné ze smluvních stran na nejisté události, jedná se o smlouvu odvážnou.“*

Přestože občanský zákoník č. 89/2012 Sb. zařazuje do závazků z odvážných smluv pouze tyto čtyři smluvní typy, je třeba poznamenat, že odvážných smluv je v něm upraveno více. Mezi odvážné smlouvy by bylo možno zařadit dále též smlouvu dědickou a smlouvu o důchodu.

⁹ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír., op. cit., s. 16

Dědická smlouva je dle ustanovení § 1582 obč. zák. smlouvou, která vyžaduje formu veřejné listiny, a kterou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka, a druhá smluvní strana toto přijímá. Dědická smlouva je řazena do smluv odvážných, jelikož druhá smluvní strana nemá jistotu, o jak velkou pozůstalost v okamžiku smrti zůstavitele se bude jednat. Je dost možné, že bude větší, ale i menší, nebo žádná. Její uzavření druhé smluvní straně rozhodně nezaručuje nabytí nějakého dědictví.

I smlouvu o důchodu lze zařadit mezi smlouvy odvážné. Nejistota zde spočívá v tom, že stranám není v okamžiku jejího uzavření známo, po jakou dobu bude důchod poskytován, přestože výše důchodových dávek zůstává stejná. Smlouvy o důchodu mají tedy společný znak, jímž je „naděje nejistého prospěchu“, protože není jisté, zda bude plněno, popřípadě kolik bude plněno.¹⁰

Přestože bych smlouvu o důchodu zařadila do odvážných smluv tak v případě, kdy není smlouva o důchodu sjednána jako doživotní, o smlouvu odvážnou již zřejmě nepůjde. V takovém případě mají totiž strany jistotu, kolik a po jakou dobu bude plněno.

Smlouva o výměnku nebyla v minulosti a není ani dnes považována za smlouvu odvážnou, neboť nenaplnuje náležitosti smlouvy odvážné.

4. Historie zaopatřovacích smluv

Přestože rekonstrukce soukromého práva přinesla mnoho nového, obě zaopatřovací smlouvy, tzn. jak smlouva o důchodu, tak smlouva o výměnku, nejsou v našem právním řádu novinkou. Oba tyto smluvní typy však doznaly během svého vývoje mnoha změn.

4.1. Historie smlouvy o důchodu

Právní úpravu smlouvy o důchodu při pohledu do naší právní historie obsahoval nejeden občanských zákoníků.

Smlouvu o důchodu bychom v minulosti naší právní úpravy našli v rakouském Všeobecném občanském zákoníku (ABGB) v ustanoveních § 1284 až § 1286, který byl, jak již bylo zmíněno výše, do československého práva přijat recepční normou z roku 1918, a to zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

¹⁰ Sulecká, Markéta In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI Závazkové právo. Zvláštní část* (§ 2055-3014). Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1229

Úprava doživotního důchodu byla tehdy oproti dnešní úpravě obsažena pouze ve třech ustanoveních Všeobecného občanského zákoníku, lišila se od dnešní právní úpravy například v tom, že smlouvu o důchodu upravovala pouze jako smlouvu doživotní, a zněla takto:

- **§ 1284.** Slíbí-li se někomu peníze, nebo za věc v penězích oceněnou na dobu života určité osoby určitý roční plat; je to smlouva o doživotní důchod.
- **§ 1285.** Trvání doživotního důchodu může záviseti na životě jedné nebo druhé strany nebo také třetí osoby. V pochybnosti zapravuje se čtvrtletně předem; a končí se ve všech případech životem toto, na němž spočívá.
- **§ 1286.** Ani věřitelé, ani děti toho, kdo si vymění doživotní důchod, nejsou oprávněni smlouvu zrušiti. První mají přece na vůli pohledávati své uspokojení z doživotních důchodů; poslední však žádati uložení postrádatelné části důchodu, aby mohli si na ní dáti pojistiti výživu, náležející jim podle zákona.

Změnu přinesl občanský zákoník z roku 1950, který sice obsahoval úpravu smlouvy o důchodu, a to v ustanovení § 501 až § 503, avšak její smysl poněkud modifikoval, když akcentoval její akcesorický charakter vůči tehdy zaváděnému systému národního pojištění. V důvodové zprávě k návrhu občanského zákoníku z roku 1950 je uvedeno, že smlouva o důchodu se považuje především za doplněk národního pojištění; bylo možno si jejím prostřednictvím zajistit nároky na důchod v případech, které nepokrývalo národní pojištění.¹¹

Po přijetí občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. se úprava smlouvy o důchodu z našeho právního řádu vytratila. Přestože ji občanský zákoník z roku 1964 neobsahoval jako smlouvu pojmenovanou, bylo možné ji uzavřít jako smlouvu nepojmenovanou. Do našeho právního řádu se jako typizovaná smlouva, smlouva o důchodu, vrátila novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 509/1991 Sb.

Úprava, kterou přinesla novela občanského zákoníku z roku 1991, nebyla, obdobně jako předchozí úpravy smlouvy o důchodu, tak podrobná, jako ji máme dnes. Smlouva o důchodu byla v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. obsažena ve třech ustanoveních, a to v ustanoveních § 842 až § 844, a mírně se lišila od dnešní úpravy.

¹¹ Příb, Jan In JEHLIČKA, Oldřich; ŠVESTKA, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1256

Na rozdíl od dnešní právní úpravy občanský zákoník z roku 1964 například vyžadoval pro smlouvu o důchodu vždy formu písemnou. V ustanovení § 843 bylo výslovně uvedeno: „*Smlouva o důchodu musí být uzavřena písemně.*“ Smlouva, která by byla ujednána ústně, by podle ustanovení § 40 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964 byla neplatná. Dle současné právní úpravy máme, co se týče formy smlouvy o důchodu, poměrně velkou smluvní svobodu.

4.2. Historie smlouvy o výměnku

Výměnek (lat. *reservatum rusticum*), zastarale zvaný též výminek, vejměnek, vejminek, vejminek, vejminěk (řidčeji a nářečně i vejmenek, výměnka, výminka či výměnice), byl chápán povětšinou jako věcný závazek k plnění (*in natura, in re luto*, tj. práce, úkony, požitky a jiné služby) váznoucí na hospodářském statku, resp. zemědělské usedlosti.¹² Judikát z roku 1925 výměnek definuje takto: „*Výměnkem jest reální právo požadovati k výživě od vlastníka rolnické usedlosti určitá plnění.*“¹³ Omezení výměnku na hospodářské usedlosti však není v jiných právních řádech minulostí a toto pojetí výměnku je stále ještě uplatňováno například v právní úpravě platné v Polsku.

Výměnek byl v dřívějších dobách užíván dle zvykového práva, kdy byla zemědělská usedlost přenechána novému vlastníkovu, zpravidla mladšímu členu rodiny, a novým vlastníkem byl zaopatřen odstupující hospodář. Ten si vymíňoval určitá plnění, spočívající zpravidla v naturální podobě, a váznoucí na postoupené zemědělské usedlosti. Přestože je pro území německé říše výměnek jako starý obyčej zmiňován již v roce 1363, v Čechách máme první písemné zmínky o tomto právním institutu až z roku 1416.¹⁴ S výměnkem se setkáváme také v prvorepublikové judikatuře i literatuře, avšak jeho legální zakotvení v našem právním řádu přinášel až vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937 (ustanovení § 1096 až § 1107); tento vládní návrh nikdy nebyl parlamentem schválen.

Poprvé se pak výměnek objevil v našem právním prostředí až v tzv. „středním občanském zákoníku“, tj. v zákoně č. 141/1950 Sb. Výměnek byl v tomto zákoně upraven v ustanovení § 181 a násl. Tento občanský zákoník jej zařazoval, na rozdíl od současného

¹² ELISCHER, David. *Výměnek jako pojmenovaná zaopatřovací smlouva v novém občanském zákoníku. Jurisprudence.* 2014, (5), s. 19-25

¹³ Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 24. června 1925, R I 544/25 (Vážný 5148)

¹⁴ SCHUSTEROVÁ, Magda. *Proměny soukromého práva: sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB. Reservatum rusticum neboli výměnek v českém právním řádu*, Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 152

občanského zákoníku, kde je výměnek zařazen do části čtvrté o relativních majetkových právech, mezi věcná břemena. Současně též výměnek chápal z dnešního pohledu úžeji.

V roce 1964 nabyt účinnosti občanský zákoník vydaný jako zákon č. 40/1964 Sb. Tento zákoník však výslovnou úpravu výměnku již neobsahoval. Problematika zajištění osoby a jejího bydlení na dobu dožití proto byla standardně v praxi řešena prostřednictvím věcných břemen spočívajících v doživotním právu užívání bytu, popřípadě dalších oprávnění s tím spojených. Přičemž v judikatuře již nebyl výměnek spojován pouze s hospodářskou usedlostí. Byl v ní definován například takto: „*Výměnek je povinnost věcné povahy váznoucí na nemovitosti, spočívající v naturálním plnění a pracích za účelem výživy předchozího vlastníka.*“¹⁵ Možnost smluvního zřízení výměnku se vrátila do občanského zákoníku z roku 1964 až jeho novelou z roku 1982 provedenou zákonem č. 131/1982 Sb.

Ze starých výměnkových smluv či dohod o zřízení výměnku můžeme vyčíst, že typicky bývala obsahem závazku z výměnku povinnost nového vlastníka nemovitosti, resp. nastupujícího hospodáře, za účelem výživy a zaopatření původního vlastníka, poskytovat nejčastěji doživotně, ale v některých případech i dočasně, určitá plnění. Ta spočívala hlavně v ubytování, postoupení části půdy, v poskytování naturálních dávek plynoucích z hospodářství (např. obilí, maso, vejce, mléko, luštěniny atp.), popřípadě jiných úkonech (např. opatření šatstva a obuvi či poskytnutí dřeva sloužícího k topení). Obsahem výměnku však nebyla jen povinnost něco konat, ale nezřídka šlo i o povinnost něco strpět (např. braní vody ze společné studny). Výjimečně bylo obsahem závazku z výměnku plnění dávek finančního charakteru, kdy šlo např. o ujednanou rentu ve prospěch oprávněného (výměnkáře) poskytovanou v pravidelných časových intervalech.

Z výše uvedeného je patrné, že na výměnek bylo právně nahlíženo jako na soubor různých právních útvarů, ať už byl pojímán jako služebnost, obligační právo či povinnost, nebo jako renta. To vše při neexistenci výslovné úpravy výměnku jako pojmenovaného kontraktu. Tento soubor různých právních útvarů byl obvykle sjednocován svou kauzou. To znamená, že hospodářským účelem bylo zaopatření oprávněného. Tehdejší nauka – se zřetelem k převažujícímu charakteru výměnku – řadila výměnkové smlouvy pod reálná břemena.¹⁶ Jak je uvedeno v článku Davida Elischera, publikovaném v časopise Právnícké

¹⁵ Rozhodnutí OGH ze dne 3. 6. 1975, sp. zn. 5 Ob 78/75

¹⁶ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl čtvrtý, Repr. pův. vyd. z r. 1936. Codex Bohemia, Praha 1998, s. 927

fakulty Univerzity Karlovy Jurisprudence¹⁷, byl přitom výměnek chápán striktně jako právo osobní, tj. právo nezcizitelné a neděditelné, které vzniká buďto smlouvou (zpravidla), nebo posledním pořízením. Plnění z výměnku, poskytnutá at' již v naturální či relutární podobě, však mohla být předmětem další výměnkářovy dispozice. Výměnkář je mohl zcizit, zatížit, případně mohl i pozemky určené k hospodaření dále propachtovat.¹⁸

K polemice nad charakterem výměnku, která jej provázela: „*Výměnek do kategorie reálních břemen náleží. Právní úprava těchto dlouho byla spornou. Příčinu sporu v tomto hlavně shledávati jest, že přihlíženo bylo k břemenům reálním se stanoviska práva římského a dle toho, jak kterému spisovateli více element obligační, aneb zas spíše element věcný na mysli tanul, brzy k věcným, brzy k obligačním právům řaděna byla.*“¹⁹

¹⁷ ELISCHER, David. *Výměnek jako pojmenovaná zaopatřovací smlouva v novém občanském zákoníku. Jurisprudence*. 2014, (5), s. 19-25

¹⁸ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl čtvrtý, Repr. pův. vyd. z r. 1936. Codex Bohemia, Praha 1998, s. 928.

¹⁹ HORÁČEK, Cyril. *Výminek: úvaha agrárně politická*. Praha: Rozhledy, 1900, s. 5

4.3. Srovnání právní úpravy zaopatřovacích smluv

	Smlouva o důchodu	Smlouva o výměnku
Právní úprava v ABGB	• Výslovná úpravu v ustanoveních § 1284 až § 1286	• Pouze jako zvykové právo • Objevuje se v judikatuře
Právní úprava občanského zákoníku z roku 1950	• Výslovná úpravu v ustanoveních § 501 až § 503	• Výslovná úpravu v ustanoveních § 181 až § 185 • Řazena mezi věcná břemena
Právní úprava občanského zákoníku z roku 1964	• Nebyla zákonem výslovně upravena • Novela 509/1991 Sb. ji upravovala jako typizovanou smlouvu v ustanovení § 842 až § 844	• Nebyla zákonem výslovně upravena • V praxi řešeno pomocí věcných břemen • Novela z roku 1982 umožnila smluvní zřízení
Právní úprava občanského zákoníku z roku 2012	• Výslovnou úpravu obsahuje ustanovení § 2701 až § 2706	• Výslovnou úpravu obsahuje ustanovení § 2707 až § 2715

5. Smlouva o důchodu

Smlouvou o důchodu se dle ustanovení § 2701 odst. 1 obč. zák. plátce zavazuje platit příjemci peněžité dávky (důchod). Přičemž, pokud se smlouvou o důchodu zaváže plátce k placení důchodu buď na dobu života nějaké osoby, nebo na dobu delší než pět let, vyžaduje zákon, aby byla smlouva uzavřena v písemné formě (ustanovení § 2701 odst. 2 obč. zák.).

Přestože je smlouva o důchodu zařazena do dílu upravujícího zaopatřovací smlouvy, tak z úpravy, kterou přinesl občanský zákoník č. 89/2012 Sb. vyplývá, že účelem této smlouvy nemusí být pouze zaopatření nutných potřeb nějaké osoby (tj. příjemce dávek), avšak lze jej sjednat i jako závazek s čistě ekonomickým vztahem. V takovém případě bude důchod smluven za úplatu a jak plátce, tak příjemce do závazku vstupují s přesvědčením, že je pro ně smlouva výhodná a přinese jim prospěch. Toto tvrzení lze podpořit i argumentem, že smlouva o důchodu nemusí být uzavírána pouze ve prospěch fyzické osoby, avšak i ve prospěch osoby právnické. Těžko si pak představíme, že by osoba právnická měla být zaopatřována ve stejném slova smyslu, jak chápeme zaopatření ve prospěch osoby fyzické.

Důležité je též poznamenat, že důchodem ve smyslu současného občanského zákoníku, jakožto obecného kodexu soukromého práva, nejsou různé druhy důchodu, které upravují předpisy práva veřejného. Důchod upravený v předpisech práva veřejného není poskytován dle ustanovení § 2701 a násl. obč. zák.; obdobně i naopak. Důchodem ve smyslu soukromého práva tedy není důchod dle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, dle zákona č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření (ke dni 1. 1. 2018 zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, pozbývá platnosti; zrušen zákonem č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření) a ani dle zákona č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření.

Smlouvu o důchodu lze sjednat nejen jako smlouvu bezúplatnou, ale i jako smlouvu úplatnou. Je-li smlouva o důchodu sjednána jako bezúplatná, příjemce důchodu neposkytuje povinné osobě protiplnění.²⁰

Pokud by si strany ujednaly smlouvu o důchodu bez toho, aby obsahovala ujednání, které by upřesňovalo, zda se jedná o smlouvu úplatnou či bezúplatnou, bude ji třeba chápat jako smlouvu bezúplatnou. Dle toho, zda je závazek sjednán jako úplatný či bezúplatný, na něj lze dále aplikovat ustanovení § 2705 a § 2706 obč. zák.²¹

5.1. Pojem důchodu a důchodových dávek

V ustanovení § 2701 odst. 1 obč. zák. je definován pojem „důchod“ jako peněžitá dávka. Zákon nám ale již přesněji nedefinuje, za jakým účelem má být důchod poskytován. Samozřejmě vzhledem k tomu, že je zařazen do oddílu o zaopatřovacích smlouvách, je jeho hlavním účelem zaopatření, avšak zákon již neupřesňuje, zda má jít o zaopatření základních životních potřeb příjemce důchodu nebo jiných potřeb.

Důchod je „dávkou“, to znamená, že je to platba periodicky se opakující, navázaná na právní skutečnost, která dle předpokladů existujících v době uzavření smlouvy o důchodu nastane v budoucnosti opakovaně (např. dávka za určité časové období, třeba za kalendářní měsíc nebo rok).²²

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. neupravuje frekvenci poskytování dávek (zda budou poskytovány měsíčně, ročně atp.) a záleží na ujednání stran, jakou frekvenci si ujednají. Vzhledem k primárnímu účelu důchodu by měly být dávky poskytovány

²⁰ Více o úplatnosti a bezúplatnosti smluv o důchodu v kapitole 5.8. Výhrada plátce.

²¹ Blíže k těmto ustanovením dále v kapitolách 5.7. Odstoupení od smlouvy o důchodu a 5.8. Výhrada plátce.

²² SVOBODA, Karel. *Závazky ze schovacích a zaopatřovacích smluv*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 126

s takovou pravidelností, aby mohly být využívány za tím účelem, ke kterému byla smlouva o důchodu uzavřena. Určení toho, s jakou pravidelností bude důchod poskytován, je velmi důležité hlavně proto, aby šlo skutečně o smlouvu o důchodu dle ustanovení § 2701 a násl. občanského zákoníku. Při nedodržení této náležitosti by mohlo dojít k záměně s „pouhou“ smlouvou darovací, nebo s jinou dohodou, která by se smlouvě o důchodu pouze přibližovala.

Zákon nám sice jednoznačně stanoví, že důchodem jsou peněžité dávky, avšak již neuvádí, jaká má být výše dávek nebo jakým způsobem by měla být výše dávek vypočtena. Nechává na vůli stran, aby si samy určily výši a způsob výpočtu výše dávek. Důchod si mohou strany ujednat jako pevnou částku nebo stanovit základ pro výpočet důchodu a procento, které bude při výpočtu důchodu použito. Dále se mohou také dohodnout, že bude vyplácen dle potřeb, které mají být zabezpečeny, nebo že důchod bude stanoven podle jiných kritérií, než jsou potřeby příjemce, popřípadě si též ujednat inflační doložku atp.

Pokud bude důchod ujednán pevnou částku (rentou), půjde například o 15 000 Kč, které budou vypláceny každý měsíc. Je-li ujednáno, že bude výše důchodu vyplácena dle potřeb příjemce dávky, není vyloučeno, že se výše dávky bude měnit dle toho, jaká bude jeho aktuální potřeba. Pokud by např. bylo ujednáno, že bude důchod poskytován ve výši potřebné k zabezpečení základních životních potřeb příjemce, bude se tato výše odvíjet od toho, co je v místě a čase obvyklé k zabezpečení základních životních potřeb v době, kdy byla smlouva o důchodu uzavřena. U takto určené výše peněžité dávky bude třeba přihlídnout k přirozeným změnám, ke kterým bude docházet na straně příjemce důchodu. Zde může jít o změny přicházející s věkem, s obvyklým vývojem nemoci apod. Jak je uvedeno výše, výši důchodu lze určit i dle jiných kritérií než dle potřeb příjemce důchodu. Zde by mohlo jít o vyplácení určitého procenta z pronájmu prostor či poměrnou část výnosu.

5.2. Forma smlouvy o důchodu

Smlouva o důchodu je zásadně neformální, tzn. lze ji sjednat ústně, písemně, konkludentně, notářským zápisem či elektronicky. Avšak pro případ, kdy se plátce zaváže k placení důchodu na dobu života nějaké osoby nebo na dobu delší než pět let, předepisuje zákon písemnou formu, a to v ustanovení § 2701 odst. 2 obč. zák.

Co se týče posouzení, zda má či nemá být smlouva uzavřena v písemné formě, určí se to dle okolností, které jsou známy v době uzavření smlouvy. V písemné formě tedy musí být uzavřena, pokud je i jen minimální pravděpodobnost, že by smlouva mohla trvat déle než pět let.

Pokud by byla smlouva o důchodu, pro kterou zákon předepisuje obligatorní písemnou formu (ustanovení § 2701 odst. 2 obč. zák.) uzavřena ústně, byla by stižena relativní neplatností dle ustanovení § 582 odst. 1 obč. zák.²³

Uzavření jiné než písemné formy smlouvy se nemohou dovolávat strany, z jejichž předchozího ujednání vyplývá, že ke vzniku smlouvy o důchodu mohlo dojít pouze písemně. Ustanovení § 1758 obč. zák. stanoví, že pokud se strany dohodnou, že pro uzavření smlouvy užijí písemnou formu, má se za to, že nechtějí být vázány, nebude-li tato forma dodržena. Totéž platí, i pokud projeví jedna strana vůli, aby byla smlouva uzavřena písemně.

5.3. Strany smlouvy o důchodu

Strany smlouvy o důchodu se dle ustanovení § 2701 odst. 1 obč. zák. označují jako plátce a příjemce. Plátce se prostřednictvím smlouvy o důchodu zavazuje příjemci platit pravidelné peněžité dávky. Zavázat se však plátce může nejen vůči příjemci, ale také vůči třetí osobě. V takovém případě se užije obecné úpravy o smlouvě ve prospěch třetí osoby, tj. ustanovení § 1767 a násl. obč. zák. Dle tohoto ustanovení, má-li podle smlouvy dlužník (plátce důchodu) plnit třetí osobě, může věřitel (osoba s níž plátce uzavřel smlouvu, že bude plnit třetí osobě) požadovat, aby jí (třetí osobě) dlužník splnil. Přestože třetí osoba, tj. příjemce důchodu, nebude vůči plátcovi k ničemu zavázána a naopak plátce jí bude muset plnit, bude se mít za to, že smlouva o důchodu spolu se závazkem plátce k placení dávek důchodu bude opravňovat i přímo příjemce, aby plnění dávek důchodu od plátce požadoval, třeba i soudně (ustanovení § 1767 odst. 2 obč. zák.).²⁴ Dle ustanovení § 1767 odst. 3 obč. zák. může případné námitky ze smlouvy o důchodu, které měl plátce vůči osobě se kterou uzavřel smlouvu, uplatnit i proti příjemci dávky, a to přesto, že příjemce dávky nebyl stranou uzavírané smlouvy. V případě, kdy by třetí osoba právo nabyté ze smlouvy odmítla, hledí se na ni, jako by práva a povinnosti ze smlouvy nenabyla; pokud to neodporuje obsahu a účelu smlouvy, může věřitel žádat plnění pro sebe (ustanovení § 1768

²³ Ustanovení § 582 odst. 1 obč. zák. zní: „Není-li právní jednání učiněno ve formě ujednané stranami nebo stanovené zákonem, je neplatné, ledaže strany vadu dodatečně zhojí. Zahrnuje-li projev vůle současně více právních jednání, nepůsobí nedostatek formy vyžadované pro některé z nich sám o sobě neplatnost ostatních.“

²⁴ SVOBODA, Karel., op. cit. 1, s. 130

obč. zák.). Toto ustanovení může být problematické v případě, kdy se výše dávky důchodu odvíjí od potřeb třetí osoby v jejíž prospěch byl důchod sjednán. K této problematice Karel Svoboda ve své publikaci *Závazky ze schovacích a zaopatřovacích smluv* uvádí: „Podle mého názoru situace, kdy jsou dávky důchodu sjednány tak, že jsou úzce navázány na osobu příjemce, která není signatářem smlouvy, ale v jejíž prospěch se smlouva uzavřela, není řešitelná skrze § 1768 obč. zák. Spíše je třeba uzavřít, že smlouvu o dávkách důchodu, která je neodmyslitelně propojena s poměry původního příjemce, který však o důchod nemá zájem, je při jeho projeveném zájmu nasnadě konstatovat, že plnění není nadále možné, takže smlouva o důchodu se stala dodatečně neplatnou (§ 580 odst. 2 obč. zák.). Bude tomu tak i proto, že jestliže zemře osoba, od jejíž aktuálních potřeb se má proměnlivě sjednaná dávka důchodu odvíjet, přestane existovat veličina, které se má výše dávky přizpůsobovat.“²⁵ Příkláním se k výše uvedenému pojetí, nicméně mám za to, že pokud by v dané věci rozhodoval soud, nepochybně by přihlédl ke konkrétním podmínkám týkajících se třetí osoby, zejména k jejím sociálním a zdravotním poměrům.

Na stranách smlouvy může stát jak osoba fyzická, tak osoba právnická, a to ve smyslu ustanovení § 18 obč. zák.²⁶ I když občanský zákoník v ustanovení § 2701 odst. 2 uvádí „na dobu života nějaké osoby“ nebo v ustanovení § 2703 větě druhé „zemře-li osoba, na dobu jejíhož života byl důchod ujednán“ což spíše svědčí osobě fyzické jako příjemci, nelze vyloučit, že by byla příjemcem i osoba právnická. Právnická osoba zřejmě bude stát na straně plátce důchodu častěji než na straně příjemce.

Jak na straně plátce, tak na straně příjemce lze mít pluralitu subjektů. V případě, kdy bude na některé ze stran více subjektů, se pro společné dluhy a pohledávky užije obecné úpravy obsažené v ustanovení § 1868 a násl. obč. zák. Při pluralitě na straně plátců to tedy znamená, že budou platit svůj díl všem příjemcům v takovém poměru, jaký je ujednán pro každého jednotlivého příjemce.

5.4. Splatnost dávek

Zákon ponechává na vůli stran ujednání splatnosti jednotlivých dávek důchodového plnění. Zpravidla tedy bude splatnost důchodových dávek sjednána přímo ve smlouvě o důchodu, a to jako plnění uskutečňované týdně, měsíčně, čtvrtletně, ročně, nebo i jinak. Pravidelnost dávek smlouvu o důchodu odlišuje například od pojistné smlouvy

²⁵ SVOBODA, Karel., op. cit. 2, s. 131

²⁶ Ustanovení § 18 obč. zák. zní: „Osoba je fyzická, nebo právnická.“

(ustanovení § 2758 obč. zák.). Pro případ, kdy si strany splatnost dávek důchodu neujednají, uplatní se ustanovení § 2703 věta první obč. zák., podle něhož jsou dávky splatné měsíčně napřed. Úhrada důchodu měsíčně napřed znamená, že důchod musí příjemci dojít (tj. být v hotovosti doručen či připsán na bankovní účet příjemce) nejpozději poslední den kalendářního měsíce, který měsíci, za který se důchod poskytuje, předchází.

V ustanovení § 2703 obč. zák. jsou obsaženy dvě normy. První věta tohoto ustanovení obsahující první normu dispozitivně upravuje situaci, kdy si strany ve smlouvě nestanoví periodu, v jaké má být důchod placen. Tato situace je popsána výše, tedy dávky důchodu jsou pak spláceny měsíčně napřed. V druhé normě se projevuje smlouva o důchodu jako osobní závazek a reaguje na skutečnost, že právo na vyplácení důchodu je nepřenosné a smrtí příjemce zaniká. Právo na důchod tedy nepřechází na příjemcovy dědice, avšak je třeba vyřešit situaci, jak to bude s dávkami v případě, kdy jsou již určité dávky splatné (dospělé) a příjemce této dávky zemře bez toho, aby mu dávky byly splaceny.

Ustanovení § 2703 věta druhá a třetí obč. zák. dispozitivně upravuje popsanou situaci. Příjemce má nárok na dávku i v případě, kdy se dávka týká období, kterého se nedožil, avšak ještě za jeho života se stala dávka splatnou. Jinak by šlo o plnění, kde by chyběl právní důvod, a došlo by k příjemcovu bezdůvodnému obohacení. V takovém případě by mohl plátce žádat vydání plnění z titulu bezdůvodného obohacení (ustanovení § 2991 a násl. obč. zák.). Pokud si strany ujednaly splatnost dozadu a dávka se stala splatnou až po smrti oprávněného, avšak náležela za období, kdy ještě oprávněný žil, má plátce povinnost dávku zaplatit. Toto pravidlo se užije i v případě, kdy je důchod sjednán jinak než na dobu života oprávněného. Aplikuje se tedy i tehdy, kdy je doba, po kterou má být poskytován důchod oprávněné osobě, vymezena určitě, tj. na předem určené časové období, a příjemce v té době zemře. Uplatní se také v případech, kdy je doba vymezena jinak neurčitě a příjemce v té době zemře.

5.5. Postoupení pohledávky

Ustanovení § 2704 obč. zák. zní: „*Právo na důchod nelze postoupit jinému; k opačnému ujednání se nepřihlíží. Pohledávku splatné dávky však postoupit lze.*“ Obdobně jako výměnek²⁷ je důchod vyloučen z postoupení, přičemž se zde projevuje osobní charakter obou těchto závazků. Příjemcovo právo na smluvený důchod je výlučně spjato s jeho

²⁷ Podrobně rozebráno v kapitole 6.5. Převod a přechod práv a povinností z výměnku.

osobou, a proto jím nemůže být nikdo jiný než právě tento příjemce. Na druhou stranu věta druhá zmíněného ustanovení umožňuje postoupit již splatné dávky, kdy již nerozhoduje kauza závazku vzhledem k tomu, že jde o peněžité plnění, které je zastupitelné. Občanský zákoník rozlišuje postoupení smlouvy a postoupení pohledávky. Z díkce obecného ustanovení § 1895 odst. 1 obč. zák. sice vyplývá, že nevylučuje-li to povaha smlouvy, může kterákoliv ze stran za určitých okolností převést jako postupitel svá práva a povinnosti ze smlouvy nebo z její části třetí osobě, avšak v ustanovení § 2704 obč. zák. takové postoupení zakazuje přímo zákon. Pokud by některá ze stran jednala v rozporu s tímto ustanovením, bude jeho jednání zdánlivé, tj. stížené nicotností.

Zákon dovoluje postoupit již splatné (dospělé) pohledávky z titulu důchodové smlouvy. Nedospělé dávky nelze postoupit vzhledem k tomu, že takové postoupení by se vlastně přibližovalo postoupení smlouvy o důchodu. Pokud se někdo rozhodne postoupit jednotlivé splatné pohledávky ze smlouvy o důchodu, bude se věc řídit obecnými pravidly o postoupení pohledávky uvedenými v ustanovení § 1879 a násl. obč. zák. Příjemce důchodu může postoupit i soubor pohledávek (globální *cesse*) dle ustanovení § 1887 obč. zák.²⁸ Avšak i při této cesi může postoupit pouze již dospělé pohledávky. Právo na důchod se mu při postoupení splatné pohledávky (splatných pohledávek) nijak nezkracuje a zůstává zachováno v takové podobě, jak je ujednáno ve smlouvě o důchodu.

V důvodové zprávě k vládnímu návrhu nyní platného a účinného občanského zákoníku je uvedeno, že smlouvu o důchodu lze uzavřít v podobě tak řečené *tontiny* (tzv. Tontinho smlouva²⁹). Pro případ tontiny se užije obecné úpravy závazkového práva. Podstatou Tontinho smlouvy je vlastně závazek vyplácet důchod několika příjemcům s tím, že odpadne-li některý z nich, jeho důchod přiroste k ostatním.³⁰ Důchod bude tedy přirůstat postupně k dosud žijícím oprávněným osobám a závazek bude trvat do doby, než zemře poslední z nich. Možnost sjednání důchodu ve formě Tontinho smlouvy byl již v době, kdy byl na našem území do roku 1950 účinný Všeobecný občanský zákoník (ABGB).

Jaromír Sedláček ohledně tontiny ve své publikaci *Obligační právo II.* uvádí: „*Na jedné straně je dlužník, na druhé straně více rentéřů, jímž dohromady se má renta*

²⁸ Ustanovení § 1887 obč. zák. zní: „*Postoupit lze i soubor pohledávek, ať již současných nebo budoucích, je-li takový soubor pohledávek dostatečně určen, zejména pokud se jedná o pohledávky určitého druhu vznikající věřiteli v určité době nebo o různé pohledávky z téhož právního důvodu.*“

²⁹ Podle neapolského lékaře Lorenzo Tonti; Lorenzo Tonti tento způsob poprvé použil ve Francii roku 1653.

³⁰ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, op. cit. 3

*vypláceti tak dlouho, až zemře z nich poslední. Je zde dluh s více věřiteli. Rentový dluh sám se nerozpadá ve více částí, jen jednotlivé lhůty rozpadnou se v tolik částí, kolik je rentéřů (§ 889). Porce rentéřů se zvětšují poznenáhlym umíráním, až poslední z nich pobírá celou rentu.*³¹

Myslím si, že ujednání právě tzv. Tontiho smlouvy může být v praxi žádanou variantou smlouvy o důchodu, pokud by někdo například sjednával smlouvu o důchodu ve prospěch manželů, registrovaných partnerů, druha a družky či několika sourozenců.

5.6. Trvání povinnosti platit důchod

Obvyklou, nikoli povinnou náležitostí smlouvy o důchodu je vymezení doby trvání tohoto závazku; doba trvání tedy nemusí být ve smlouvě vůbec ujednána. Přičemž určit dobu trvání závazku ze smlouvy o důchodu je možno několika způsoby. A stanovit buď:

- a) přesný časový údaj (např. „3 roky“, „do konce roku 2018“),
- b) vymežit jiné určité skutečnosti (doba studia), které jsou rozhodující pro trvání či pro ukončení závazku,
- c) sjednat rozvazovací podmínky,
- d) trvání závazku ponechat na vůli plátce nebo příjemce (např. „dokud budeš důchod potřebovat“), nebo
- e) uplatnit různé kombinace uvedeného.³²

Ustanovení § 2702 obč. zák. obsahuje nevyvratitelnou právní domněnku, když zní „*Nebylo-li trvání závazku ujednáno, platí, že povinnost platit důchod trvá po dobu příjemcova života.*“

Závazek z důchodu může zaniknout mnoha způsoby. Plátcí zaniká povinnost ze závazku jak smrtí příjemce (věřitele), tak smrtí plátce (dlužníka). Pokud jde o příjemce, ustanovení § 2009 odst. 2 obč. zák. omezuje zánik jeho práva, jen pokud bylo plnění omezeno jen na jeho osobu. Ohledně zániku plátcovy povinnosti ze závazku ustanovení § 2009 odst. 1 obč. zák. stanoví, že dlužníková (plátcova) povinnost nezanikne, ledaže jejím obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem. Stejný následek, tj. zánik práva, resp. povinnosti ze závazku má i pravomocné rozhodnutí, kterým je osoba (příjemce nebo plátce) prohlášena za mrtvou. Pokud by se následně ukázalo,

³¹ SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo II., Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních*. Brno: Československý akademický spolek Právnický, 1946, s. 162

³² TINTĚRA, Tomáš; PETR, Pavel a kol. *Základy závazkového práva. 2 díl*. Praha: Leges, 2017, s. 170

že osoba prohlášena za mrtvou žije, tak se její právo na důchod a plátcova povinnost důchod platit obnovuje. Vedle smrti může závazek ze smlouvy o důchodu zaniknout jeho splněním, dohodou o zániku závazku (dissoluce – ustanovení § 1981 obč. zák.), splynutím osoby plátce a příjemce (ustanovení § 1993 obč. zák.), příjemce může rovněž povinnost ze závazku plátcí prominout (ustanovení § 1995 obč. zák.), dále v úvahu přichází i zánik pro následnou nemožnost plnění (ustanovení § 2006 obč. zák.).³³ Tento výčet možností, jakým způsobem zaniká závazek ze smlouvy o důchodu je třeba pro úplnost ještě doplnit možností výpovědi a odstoupení od smlouvy.³⁴

Výpověď je další z možností, jak lze dosáhnout zániku závazku ze smlouvy o důchodu, přičemž i pro výpověď se užije obecné úpravy zániku závazků podle ustanovení § 1998 a násl. obč. zák. Pokud strany chtějí mít možnost smlouvu o důchodu vypovědět, musí si to ujednat ve smlouvě³⁵ spolu s výpovědními důvody. Ustanovení § 1998 odst. 2 věta první obč. zák. stanoví, že závazek, který byl vypovězen, zaniká uplynutím výpovědní doby. Jak stanoví věta druhá téhož ustanovení, závazek může zaniknout i účinností výpovědi v případě, kdy závazek lze vypovědět bez výpovědní doby. Vzhledem k tomu, že smlouva o důchodu bude zpravidla ujednávána na dobu neurčitou, bude zavazovat k opakovanému plnění a bude zavazovat minimálně jednu stranu, lze dle ustanovení § 1999 odst. 1 obč. zák. závazek zrušit ke konci kalendářního čtvrtletí výpovědi podanou alespoň tři měsíce předem. Jako meze ochrany plátce slouží ustanovení § 2000 obč. zák.³⁶ Toto ustanovení dává možnost domáhat se zrušení závazku v případě, kdy byla smlouva bez vážného důvodu uzavřena na dobu určitou tak, že zavazuje člověka na dobu jeho života, anebo že zavazuje kohokoli na dobu delší než deset let. Domáhat se zrušení závazku pak lze až po uplynutí deseti let od vzniku závazku. Pokud by se strana předem vzdala práva domáhat se zrušení závazku, nelze mít takové jednání za platné (§ 2000 odst. 2 věta první obč. zák.).

Otázkou výpovědi smlouvy o důchodu se zabývá judikatura, kde z rozsudku Nejvyššího soudu České republiky vyplývá výše uvedené: „*Protože ustanovení § 842*

³³ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 303

³⁴ Více o odstoupení od smlouvy o důchodu v kapitole 5.7. Odstoupení od smlouvy o důchodu.

³⁵ Srovnej s ustanovením § 1998 odst. 1 obč. zák.: „*Závazek lze vypovědět, ujednají-li si to strany nebo stanoví-li tak zákon.*“

³⁶ Ustanovení § 2000 odst. 1 obč. zák. zní: „*Byla-li smlouva bez vážného důvodu uzavřena na dobu určitou tak, že zavazuje člověka na dobu jeho života, anebo že zavazuje kohokoli na dobu delší než deset let, lze se po uplynutí deseti let od vzniku závazku domáhat jeho zrušení. Soud závazek zruší i tehdy, pokud se okolnosti, z nichž strany zřejmě vycházely při vzniku závazku, změnilo do té míry, že na zavázané straně nelze rozumně požadovat, aby byla smlouvou dále vázána.*“; a v témže paragrafu odst. 2 zní: „*Vzdá-li se strana předem práva domáhat se zrušení závazku, nepřihlíží se k tomu. To neplatí, je-li zavázanou stranou právnická osoba.*“

a násl. obč. zák. neobsahují zvláštní úpravu týkající se výpovědi smlouvy o důchodu a protože si účastníci ve smlouvě podmínky výpovědi nesjednali, ačkoli tak učinit mohli (srov. § 2 odst. 3 obč. zák.), je správný závěr odvolacího soudu, podle něhož jde o smlouvu jednostranné vypověditelnou „ve lhůtě tří měsíců ke konci kalendářního čtvrtletí“. Námitka, že účinnost výpovědi je závislá na tom, zda se oproti době, kdy byl závazkový právní vztah založen, podstatně změnila okolnosti na straně účastníků, neobstojí; výpověď totiž – jak bylo řečeno shora – nemusí být odůvodněna.“³⁷

Co se týče zániku závazku v případě, kdy je stranou smlouvy právnická osoba, trvá tento závazek až do jejího zániku. Pokud jde o osobu zapsanou ve veřejném rejstříku, zaniká taková osoba výmazem z tohoto veřejného rejstříku (ustanovení § 185 obč. zák.). Naproti tomu právnická osoba, která není zapsaná ve veřejném seznamu, zaniká dle ustanovení § 186 obč. zák.³⁸ skončením její likvidace.

5.7. Odstoupení od smlouvy o důchodu

Odstoupit od smlouvy lze, nastanou-li následující situace. První z nich je upravena v ustanovení § 1977 obč. zák. Jedná se o případ, kdy strana poruší prodlením svou smluvní povinnost podstatným způsobem. V takovém případě může druhá strana od smlouvy odstoupit, avšak jen pokud to prodlévajícímu oznámí bez zbytečného odkladu poté, co se o prodlení dozvěděla. Pokud by šlo o prodlení, které by bylo jen nepodstatným porušením smluvní povinnosti, pak dle ustanovení § 1978 odst. 1 obč. zák. může druhá strana od smlouvy odstoupit až poté, co prodlévající strana svoji povinnost nesplní ani v dodatečně přiměřené lhůtě, kterou jí druhá strana poskytla. Druhou možnost řešení věci najdeme v ustanovení § 1992 obč. zák., kde je upraveno odstupné. Toto ustanovení stanoví, že ujedná-li si strany, že jedna z nich může závazek zrušit zaplacením odstupného, ruší se závazek zaplacením odstupného obdobně jako při odstoupení od smlouvy. Zaplacením odstupného nemůže zrušit závazek strana, která již, byť i jen zčásti, plnění druhé strany přijala nebo druhé straně sama plnila.

Ustanovení občanského zákoníku, která upravují smlouvu o důchodu, obsahují speciální úpravu odstoupení od smlouvy ve vztahu k ustanovením § 1977 a § 1978 obč. zák. Obdobně jak u druhé zaopatřovací smlouvy, tj. smlouvy o výměnku, je toto ustanovení

³⁷ Rozhodnutí NS České republiky ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. 33 Cdo 2472/2015

³⁸ Ustanovení § 186 obč. zák. zní: „Právnická osoba, která nepodléhá zápisu do veřejného rejstříku, zaniká skončením likvidace.“

dispozitivní, tudíž je stranám na vůli ujednat si i jiné důvody odstoupení od smlouvy. Vzhledem k tomu, že u smlouvy o důchodu může jít o odvážnou smlouvu, snaží se zde zákon zamezit spekulacím obou stran a zároveň se chce vyhnout nutným majetkovým restitucím, k nimž by v důsledku odstoupení docházelo, a to i po značně dlouhé době.³⁹ Ustanovení § 2706 odst. 1 obč. zák. je *lex specialis*⁴⁰, dle kterého, pokud byl důchod poskytnut za úplatu, nelze pro neplacení dávek odstoupit od smlouvy a požadovat vrácení úplaty. Přičemž odstoupit od smlouvy o důchodu, která je úplatná, lze jen tehdy jsou-li splněny tři hmotněprávní předpoklady, uvedené v ustanovení § 2706 odst. 1 větě druhé obč. zák. Odstoupit od úplatné smlouvy tedy lze pokud:

- 1) bylo zajištěno poskytování renty,
- 2) tato jistota zanikne, nebo se zhorší, a
- 3) plátce v přiměřené lhůtě jistotu nedoplní na původní rozsah.

Toto ustanovení se vztahuje pouze na případy, kdy se dostane do prodlení pouze plátce dávek. Pokud by se do prodlení dostal příjemce (nezaplatil ve sjednané době úplatu), může plátce odstoupit od smlouvy dle obecných ustanovení § 1977 nebo § 1978 obč. zák. Plátce může odstoupit i pokud již byly některé dávky poskytnuty.

Přestože, jak již bylo uvedeno výše, je ustanovení § 2706 obč. zák. speciálním ustanovením ve vztahu k ustanovení § 1977 a § 1978 obč. zák., nelze účastníkům smlouvy o důchodu omezit možnost sjednat si právo na odstoupení od smlouvy ve smyslu ustanovení § 1992 obč. zák.⁴¹ Takový výklad by byl v rozporu se základními zásadami občanského práva. Pokud by si účastníci sjednali smlouvu o důchodu ve smyslu ustanovení § 1992 obč. zák., musí též ujednat, jaká část úplaty, která byla poskytnuta příjemci důchodu, se má vracet při odstoupení od smlouvy. Toto ujednání bude potřebné především v případě, kdy bude důchod sjednán na dobu neurčitou, a nebude jasné, zda již byla či nebyla úplata dosavadním plnění vyčerpána. V případě smlouvy o důchodu, která byla sjednána na dobu určitou, se dá snadno vypočítat, jaká část úplaty se má vracet.

³⁹ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 1, s. 307

⁴⁰ Speciálním ustanovením ve vztahu k ustanovení § 1977 a § 1978 obč. zák.

⁴¹ Ustanovení § 1992 obč. zák. zní: „Ujednají-li si strany, že jedna z nich může závazek zrušit zaplacením odstupného, ruší se závazek zaplacením odstupného obdobně jako při odstoupení od smlouvy. Právo zrušit závazek zaplacením odstupného však nemá strana, která již, byť i jen zčásti, plnění druhé strany přijala nebo druhé straně sama plnila.“

Dle ustanovení § 1706 odst. 1 obč. zák. lze posílit pozici příjemce důchodu zajištěním dluhu dlužníkem. Přičemž příjemce důchodu lze zajistit všemi zajišťovacími prostředky, které soukromé právo zná. Především jde o:

- 1) zástavní právo (ustanovení § 1309 a násl. obč. zák.),
- 2) ručitelský závazek (ustanovení § 2018 a násl. obč. zák.),
- 3) zajišťovací převod práva (ustanovení § 2040 obč. zák.) a
- 4) dohodu o srážkách ze mzdy (ustanovení § 2045 obč. zák.).

K zániku jistoty dojde, pokud se stalo neúčinným právní jednání, které vedlo k zajištění dávek důchodu (např. dojde k zániku věci zatížené zástavním právem). Ke zhoršení jistoty dojde, pokud její hodnota klesla od okamžiku poskytnutí jistoty takovým způsobem, že lze důvodně pochybovat o tom, že bude možné zbývající důchodové dávky uhradit právě z této jistoty.⁴²

Dle ustanovení § 2706 odst. 1 věta druhá obč. zák. se odstoupení od smlouvy o důchodu pro zánik či zhoršení jistoty plátce vyhne tak, že jistotu doplní na původní rozsah v přiměřené lhůtě. Obecná úprava jistoty stanoví, že má věřitel právo žádat od dlužníka, aby zajištění bez zbytečného odkladu přiměřeně doplnil, tzn. věřitel vyzve dlužníka k doplnění jistoty (ustanovení § 2017 odst. 1 obč. zák.). Žádnou speciální úpravu práva vyzvat dlužníka k doplnění jistoty však ustanovení § 2706 odst. 1 obč. zák. neobsahuje, a proto se možnost této výzvy bude řídit pouze obecnou normou. Plátce důchodových dávek má tedy povinnost doplnit jistotu, a to bez vyzvání příjemcem důchodové dávky. Ve srovnání s ustanovením § 2017 odst. 1 obč. zák. (kde je stanovena lhůta „*bez zbytečného odkladu*“) stanoví ustanovení § 2706 odst. 1 obč. zák., že musí plátce doplnit jistotu v „*přiměřené době*“. Avšak vzhledem k účelu obou ustanovení dovozují, že dobou přiměřenou bude doba bez zbytečného odkladu. Takže jistota by měla být plátcem důchodových dávek doplněna ihned, jakmile je to možné.

Účastníci si samozřejmě mohou ujednat ve smlouvě, co má být jistotou ve smyslu ustanovení § 2706 odst. 1 obč. zák. Pokud si tak ve smlouvě ujednají, nemohou pak jistotu doplnit jiným způsobem, než jak je ujednáno právě ve smlouvě. V případě, kdy si strany smlouvy neujednají, co má být jistotou, pak může plátce jistotu doplnit i jiným způsobem než tím dosavadním, avšak s přihlédnutím k tomu, že nový způsob dosahuje kvality

⁴² Srovnej s ustanovením § 2017 odst. 1 obč. zák.: „*Ztratí-li jistota na ceně tak, že se zajištění stane nedostatečným, má věřitel právo žádat od dlužníka, aby zajištění bez zbytečného odkladu přiměřeně doplnil; pokud to dlužník neučiní, stane se splatnou ta část pohledávky, které není zajištěna.*“

a kvantitativní původní jistoty. Výběr způsobu, jakým dlužník doplní jistotu, je však omezen ustanovením § 2012 odst. 1 a 2 obč. zák., dle kterého „*učiní své povinnosti zadost zřízením zástavního práva*“, tzn. že je třeba dát (doplnit) jistotu předně zřízením zástavního práva. Pro případ, kdy by dlužník nemohl zřídit zástavní právo, má dle ustanovení § 2012 odst. 2 obč. zák. zvolit doplnění jistoty způsobitelným ručitelem. Co se týče poskytnutí jistoty zajišťovacím převodem práva nebo dohodou o srážkách ze mzdy, jsou tyto způsoby doplnění jistoty možné jen na základě smlouvy s věřitelem, tj. příjemcem důchodové dávky.⁴³ V okamžiku, kdy je jistota doplněna a plátce vyrozumí příjemce o tom, že již byla doplněna a současně mu prokáže doplnění, ztrácí příjemce možnost odstoupení od smlouvy.

5.7.1. Účinky odstoupení

Pokud příjemce důchodu od smlouvy odstoupí z důvodů uvedených v zákoně, nastanou účinky dle ustanovení § 2004 odst. 3 obč. zák., který zní: „*Zavazuje-li smlouva dlužníka k nepřetržité či opakované činnosti nebo k postupnému dílčímu plnění, může věřitel od smlouvy odstoupit jen s účinky do budoucna. To neplatí, nemají-li již přijatá dílčí plnění sama o sobě pro věřitele význam.*“. Co se týče účinků odstoupení vůči třetím osobám, je nutné dále aplikovat obecná ustanovení o odstoupení, tj. ustanovení § 2005 obč. zák.⁴⁴

Při určení způsobu vypořádání úplaty záleží na tom, zda strany uzavřely smlouvu o důchodu na dobu určitou nebo na dobu neurčitou. Pokud totiž byla smlouva o důchodu uzavřena na dobu určitou, je jednoduché zjistit, jak velkou část úplaty je třeba vrátit, a to poměrným výpočtem. Vrátil tedy část úplaty za dobu, za kterou už důchodové dávky nebudou poskytovány, jelikož bylo odstoupeno od smlouvy. U smlouvy o důchodu ujednané na dobu neurčitou bude třeba posoudit mnoho konkrétních okolností, dle kterých se určí, jakou část úplaty musí příjemce vrátit. Tyto konkrétní okolnosti se zkoumají k době odstoupení od smlouvy.

⁴³ SVOBODA, Karel., op. cit. 3, s. 136-137

⁴⁴ Ustanovení § 2005 odst. 1 obč. zák. zní: „*Odstoupením od smlouvy zanikají v rozsahu jeho účinků práva a povinnosti stran. Tím nejsou dotčena práva třetích osob nabytá v dobré víře.*“; a v témže paragrafu odst. 2 obč. zák. zní: „*Odstoupení od smlouvy se nedotýká práva na zaplacení smluvní pokuty nebo úroku z prodlení, pokud již dospěl, práva na náhradu škody vzniklé z porušení smluvní povinnosti ani ujednání, které má vzhledem ke své povaze zavazovat strany i po odstoupení od smlouvy, zejména ujednání o způsobu řešení sporů. Byl-li dluh zajištěn, nedotýká se odstoupení od smlouvy ani zajištění.*“

5.7.2. Zajištění povinnosti plátce do budoucna

Ustanovení § 2706 odst. 2 obč. zák. říká, že odůvodňují-li to okolnosti, nařídí soud na návrh příjemce důchodu prodej části plátcova majetku a použití výtěžku k placení důchodu po přiměřenou dobu do budoucna. Toto ustanovení, které je preventivní povahy, má zajistit zaopatřovací funkci sjednaného důchodu.

Návrhem příjemce ve smyslu ustanovení § 2706 odst. 2 obč. zák. je žaloba, kterou se oprávněný domáhá prodeje majetku plátce a tyto majetkové hodnoty budou příjemci postupně vypláceny dle toho, jak se budou budoucí dávky důchodu stávat splatnými. Pokud soud o této žalobě rozhodne ve prospěch oprávněného (vyhoví), získává oprávněný exekuční titul k postupnému placení dávek důchodu.

Výslovně je v ustanovení § 2706 odst. 2 obč. zák. řečeno, že jde o „část plátcova majetku“. Toto ustanovení tedy omezuje možnost rozprodat majetek tím, že nelze rozprodat vše, tzn. nesmí dojít k ohrožení jeho vlastního zaopatření. Dále toto ustanovení stanovuje, že má být výtěžek použit k placení po přiměřenou dobu do budoucna. To znamená, že půjde o určitou ohraničenou dobu, kdy to bude odůvodněno okolnostmi daného případu. Nelze to tedy chápat tak, že půjde o dobu trvání celého závazku. Pokud oprávněný podá tuto žalobu, bude muset tvrdit i prokázat, že z důvodu neplnění důchodových dávek ze strany plátce by byl poškozen, a to závažným způsobem. To znamená, že by nebyl schopen zajistit své základní životní potřeby a nebyl by dostatečně zaopatřen.

5.8. Výhrada plátce

Dle ustanovení § 2705 obč. zák. zřídil-li plátce důchod bezúplatně, může zároveň vyhradit, že příjemcovi věřitelé nemohou příjemcovy dávky postihnout ani exekučně, ani v insolvenčním řízení. Taková výhrada je účinná vůči třetím osobám i vůči orgánům veřejné moci, avšak jen do výše dávek, kterou příjemce vzhledem ke svým poměrům pro své zaopatření nutně potřebuje.

Jak již bylo zmíněno výše, smlouvu o důchodu lze sjednat nejen jako smlouvu úplatnou, ale i jako bezúplatnou, tj. bez protiplnění. Pokud je smlouva sjednána bezúplatně, není druhá strana povinna k jakémukoli majetkovému protiplnění. Není sice vyloučeno uzavření smlouvy o důchodu s podmínkou, výhradou, příkazem nebo s uložením jiné

povinnosti příjemci, pokud ale chceme zachovat bezúplatnou povahu smlouvy, nesmí se jednat ze strany příjemce o protihodnotu, která by představovala majetkové protiplnění.⁴⁵

Dle názoru Davida Elischer, uvedeného v komentáři k občanskému zákoníku č. 89/2012 Sb.⁴⁶, zahrnuje pojem bezúplatnosti, dle ustanovení § 2705 obč. zák., pouze protiplnění majetkové povahy. Oproti tomu dle názoru Karla Svobody, uvedeného v jeho publikaci *Závazky ze schovacích a zaopatřovacích smluv*⁴⁷, má téměř jakékoli plnění hodnotu, kterou lze vyjádřit v penězích. „Bezúplatnou“ smlouvou o důchodu by se pak dalo zastít vzájemné plnění, které je ve své podstatě synallagmatické.⁴⁸ Vzhledem k tomu, že právní teorie rozlišuje právní jednání na synallagmatické, proti nimž stojí asynallagmatické, a úplatné proti nimž stojí bezúplatné, bych toto dělení vzhledem k dikci ustanovení § 2706 obč. zák. neshodovala. Zmíněné ustanovení jasně hovoří o „bezúplatnosti“, kterou chápu obdobně jako David Elischer, tj. že se jedná pouze o plnění majetkové povahy. Tvrzení, že jakékoli plnění lze vyjádřit v penězích nepovažuji za zcela relevantní. Existují plnění, která skutečně ocenit nelze. I přesto si myslím, že názor Karla Svobody je třeba vzít v potaz a bude záležet na úvaze soudu, zda bude určité protiplnění (ať již půjde o protiplnění majetkové či nemajetkové povahy) považovat za bezúplatné ve smyslu ustanovení § 2706 obč. zák., či nikoli.

Vzhledem k zaopatřovacímu charakteru smlouvy o důchodu ustanovení § 2706 obč. zák. dává plátcovi možnost vyhradit nepostižitelnost dávek vůči věřitelům příjemce, takové dávky pak nelze postihnout výkonem rozhodnutí (dle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád), exekučně (dle zákona č. 120/2001 Sb., exekuční řád), ani v insolvenčním řízení (dle zákona č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon). Tato možnost je ale plátcovi dána pouze pokud je smlouva o důchodu sjednána jako bezúplatná, nikoli jako úplatná.

Ustanovení § 2706 věta druhá obč. zák. stanoví, že taková výhrada plátce důchodu je účinná jak vůči třetím osobám (věřitelé), tak i vůči orgánům veřejné moci (soudním vykonavatelům, exekutorům, insolvenčním správcům atp.). Není zde stanoveno, jakou formou má být výhrada plátce ujednána. Smlouva o důchodu může být tedy ujednána jak v písemné formě, tak i ústní. Co se týče písemné formy, bude též záviset na vůli stran, zda si smlouvu ujednají ve formě soukromé listiny (ustanovení § 565 obč. zák.) nebo veřejné

⁴⁵ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 2, s. 305

⁴⁶ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 3, s. 305

⁴⁷ SVOBODA, Karel., op. cit. 4, s. 140

⁴⁸ SVOBODA, Karel., op. cit. 5, s. 140

listiny (ustanovení § 567 obč. zák.). Vzhledem k tomu, že důkazní břemeno ponese ten, kdo se jí (výhrady) bude dovolávat, bude pro něj určitě jistější sjednat výhradu písemně, pokud možno i formou kvalifikovanější, tzn. formou veřejné listiny (notářským zápisem). Vzhledem k tomu, že výhrada ovlivňuje případný osud důchodové dávky, je třeba trvat na tom, aby byla uzavřena v téže formě jako smlouva samotná.⁴⁹

Výhrada může být zřízena jen „zároveň“ s bezúplatnou smlouvou o důchodu. Z toho plyne, že pokud by plátce zřídil výhradu až po uzavření smlouvy, byla by taková výhrada právně neúčinná a šlo by o zdánlivé právní jednání.

Zákonem je omezena výše výhrady a nemůže tedy působit neomezeně. V ustanovení § 2705 věta druhá obč. zák. je stanoveno, že výhrada je účinná jen do výše, kterou příjemce vzhledem ke svým poměrům pro své zaopatření nutně potřebuje. Co však již zákonodárce neupřesňuje, je to, co míní nutným zaopatřením. Plnění v rozsahu nutného zaopatření, interpretujeme-li jej prizmatem vyživovací povinnosti, nelze omezit jen na stravu, ale musíme pod tento pojem zahrnout i zabezpečení odpovídajícího bydlení, ošacení či zdravotní péče (ale vždy jen ve smyslu slova „nutný“, tzn. hledisko nejmenší intenzity).⁵⁰ Nutné zaopatření se v tomto slova smyslu již nevztahuje na vyživovací povinnost, kterou má příjemce důchodu vůči dalším osobám. Pokud tedy plnění důchodu překračuje zmíněné nutné zaopatření, výhrada v rozsahu překročení ztrácí své účinky. V takovém případě mohou jak věřitelé, tak orgány veřejné moci, postihovat jednotlivé dávky výkonem rozhodnutí, exekučně nebo i jinak.

5.9. Daňové souvislosti spojené se smlouvou o důchodu

K Při uzavírání smlouvy o důchodu je třeba vzít v úvahu také daňové dopady vyplývající z uzavřené smlouvy o důchodu.

Z ustanovení § 10 odst. 7 zákona č. 586/1995 Sb., o daních z příjmů vyplývá, že je-li důchod vyplácen na základě smlouvy uzavřené dle ustanovení § 2701 až § 2706 obč. zák., je tento předmětem daně z příjmu. V citovaném ustanovení je uvedeno: „*Důchod podle občanského zákoníku se považuje za základ (dílčí základ daně) po snížení o částku pořizovací ceny rovnoměrně rozdělenou na období pobírání důchodu. Toto období se stanoví jako střední délka života účastníka podle úmrtnostních tabulek Českého statistického úřadu v době, kdy důchod začne pobírat.*“

⁴⁹ SVOBODA, Karel., op. cit. 6, s. 141

⁵⁰ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 4, s. 306

6. Smlouva o výměnku

Podle současné právní úpravy je výměnek platným občanským právem pojímán jako závazkověprávní poměr, který vzniká na základě jedné z pojmenovaných zaopatřovacích smluv. Smlouvou o výměnku si vlastník nemovité věci může v souvislosti s jejím převodem pro sebe nebo pro třetí osobu vymínit požitky, úkony nebo práva sloužící k zaopatření na dobu života nebo na dobu určitou a nabyvatel nemovité věci se zavazuje takové zaopatření poskytnout.⁵¹

Smlouvu o výměnku lze užít, oproti historické zvykové úpravě, nejen při převodu hospodářského statku, ale na převod jakékoli nemovité věci. Přičemž nabyvatel nemovité věci nemůže zřídit ve prospěch výměnkáře více práv k nemovité věci, než má sám na základě převáděného spoluvlastnického podílu. Toto pravidlo je projevem obecné zásady občanského práva, dle které nikdo nemůže převést na jiného více práv, než kolik sám má (*Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*). Převod takových práv, která převádějící nemá, by byl neplatný.

Za nutné považují podotknout, že laická veřejnost pojem výměnek, který zná spíše pod označením „vejminek“, často chápe jako pouhou část hospodářské usedlosti na vesnici obývané staršími lidmi a nespojuje si s ním jeho „pravý“ právní význam.

6.1. Strany smlouvy o výměnku

Stranami smlouvy o výměnku jsou vlastník nemovité věci (výměnkář) a nabyvatel nemovité věci; smlouva se uzavírá v souvislosti s převodem vlastnického práva k nemovitosti.⁵² Zpravidla tedy bude stát na straně jedné dosavadní odstupující vlastník jako výměnkář a na straně druhé nabyvatel předmětné nemovité věci zavazující se poskytnout výměnkáři plnění jako osoba zavázaná k výměnku. Dle současné právní úpravy může na straně oprávněných, jakož i na straně povinných osob existovat pluralita subjektů (pak se na právní poměry z výměnku aplikují také ustanovení o společných dlužích a pohledávkách – viz ustanovení § 1868 a násl. obč. zák.). Možnost zřídit výměnek pro více osob je zřejmá z ustanovení § 2712 obč. zák., kde občanský zákoník výslovně mluví o výměnku vyhrazeném manželům.⁵³

⁵¹ SVOBODA, Karel., op. cit. 7, s. 143

⁵² Podrobněji k uzavírání smlouvy o výměnku v souvislosti s převodem vlastnického práva v kapitole 6.3. Vázanost smlouvy o výměnku.

⁵³ Výměnku vyhrazeném manželům se věnuje kapitola 6.11. Výměnek vyhrazený manželům.

Jak je uvedeno v ustanovení § 2707 odst. 1 věty první obč. zák., smlouvu o výměnku lze sjednat taktéž ve prospěch osoby třetí. To znamená, že výměnek může například rodič, jako vlastník převáděné nemovitosti, zřídit ve prospěch svého potomka jako třetí osoby, a nemovitost převést na svého vnuka.

Z historických zvyklostí a ze zkušeností s uplatňováním smluv o výměnku, jakož i z dikce ustanovení § 2707 odst. 1 a § 2709 obč. zák. lze dle mého názoru jednoznačně dovodit, že osobou oprávněnou z výměnku může být fyzická osoba (člověk) a nikoli osoba právnická. Nabyvatelem nemovité věci a zároveň osobou zavázanou k výměnku se naproti tomu může stát jakýkoliv subjekt, tedy jak osoba právnická, tak fyzická.

6.2. Obsah smlouvy o výměnku

V ustanovení § 2707 odst. 1 obč. zák. se stanoví, že „*Smlouvou o výměnku si vlastník nemovité věci vyměňuje v souvislosti s jejím převodem pro sebe nebo pro třetí osobu požitky, úkony nebo práva sloužící k zaopatření na dobu života nebo na dobu určitou a nabyvatel nemovité věci se zavazuje zaopatření poskytnout. Není-li stanoveno nebo ujednáno jinak, rozhoduje pro obsah práv výměnkáře místní zvyklost.*“ Smyslem výměnkové smlouvy je tedy zaopatřit zpravidla pravidelně a doživotně zcizitele (popřípadě třetí osobu) při převodu nemovité věci na nabyvatele. Zaopatřením se rozumí poskytnutí takového plnění, kterým se řeší životní a sociální potřeby osoby oprávněné. Jde tedy zpravidla o bydlení, avšak může jít také o výživu nebo o jiné potřeby oprávněné osoby. Současný občanský zákoník, na rozdíl od předchozích úprav, neomezuje uzavření smlouvy o zřízení výměnku jen na případy bezúplatného převodu nemovitosti. Zřízení výměnku přichází v úvahu u všech smluv, které vedou ke změně vlastníka nemovitosti, tj. smlouvy kupní, darovací a směnné.⁵⁴ Přestože zákon mluví o zřízení výměnku v souvislosti s převodem nemovité věci, lze zřídit výměnek i při převodu pouze ideálního spoluvlastnického podílu k nemovité věci.

Předmět výměnkové smlouvy bude vždy záviset na ujednání stran, přičemž půjde o nejrůznější požitky, úkony či jiná práva, která slouží k zaopatření osoby výměnkáře, resp. výměnkářů, popřípadě i třetí osoby (třetích osob). Výměnkem je jakékoli plnění, které má podobu *dare* (poskytnutí ubytování, pravidelných naturálních či jiných plodů), *facere* (opravy, úpravy, pomoc v nemoci), *omittere* (povinnost zdržet se užívání

⁵⁴ Podrobněji v kapitole 6.3. Vázanost smlouvy o výměnku.

či požívání věci v rozsahu, které by ohrožovalo práva z výměnku, např. zdržet se zcizení nemovité věci), *pati* (strpět čerpání vody ze společné studny či požívat právo k úrodě), které je povinen poskytnout nabyvatel nemovité věci tomu, kdo na něho nemovitou věc převádí nebo hodlá převést, resp. třetí osobě.

Ve výměnkové smlouvě bude zpravidla rozsah poskytovaného zaopatření vymezen, ať již jde o stránku kvalitativní či kvantitativní. Pokud by to strany z jakéhokoli důvodu neučinily, užijí se vedle zákonného dispozitivního režimu rovněž místní zvyklosti.⁵⁵ Místní zvyklostí u smlouvy o výměnku rozumíme stav práv spojených s výměnkem, který bývá v daném místě a čase obvykle spojen se zřízením práva výměnku. Je-li v místě a čase obvyklé, že při sjednaném výměnku má výměnkář právo užívat plody ze zahrady, která je součástí převáděné nemovité věci, bude tomu tak i v tomto případě, i když smlouva o výměnku nic takového nestanoví.⁵⁶ Vzhledem k tomu, že na práva a povinnosti vyplývající z výměnku nemá vliv to, v jakém vztahu jsou převodce a nabyvatel vlastnického práva k nemovité věci, není zde podstatné, zda taková místní zvyklost plyne ze skutečnosti, že je výměnek obvykle zřizován příbuznému. Je-li výměnek sjednán mezi nepřibuznými osobami, náleží výměnkáři tatáž práva, která plynou z místních zvyklostí, jako kdyby byl výměnek zřízen příbuznému.

Na to, co je místní zvyklostí, usuzujeme nejen podle již existujících smluv o výměnku uzavřených od 1. ledna 2014, ale i na základě reálných výměnků, které vznikly za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964.⁵⁷ Jinak by v aktuálních poměrech ztrácelo smysl ustanovení § 2707 odst. 1 věty druhé obč. zák. o aplikaci místních zvyklostí.

Ze smlouvy o výměnku plynou oprávnění pouze výměnkáři a nikomu jinému. Tento ryze osobní a nepřenosný charakter výměnku akcentuje i ustanovení § 2714 obč. zák., dle něhož právo na výměnek nepřechází na výměnkářovy dědice. Toto ustanovení je zjevně kogentní a nelze se od něj odchýlit. Protože je z výměnkové smlouvy oprávněn pouze výměnkář, nelze toto oprávnění postoupit. Pokud by ale měl výměnek formu dávek, a ty se již staly splatnými, právo na zaplacení těchto již splatných dávek postoupit lze. Avšak tyto již splatné dávky nelze postoupit, pokud byl jejich rozsah určen dle osobních výměnkářových potřeb (ustanovení § 2713 obč. zák.). Dávkami, které jsou určeny k osobní potřebě výměnkáře, jsou takové dávky, které jsou určeny dle smlouvy o výměnku k úhradě

⁵⁵ Srovnej s ustanovením § 2707 odst. 1 věta druhá obč. zák.: „Není-li stanoveno nebo ujednáno jinak, rozhoduje pro obsah práv výměnkáře místní zvyklost.“

⁵⁶ SVOBODA, Karel., op. cit. 8, s. 145

⁵⁷ SVOBODA, Karel., op. cit. 9, s. 145

jakýchkoli výdajů na periodicky se opakující potřeby výměnkáře. Zákon však nerozlišuje, zda má výměnkové plnění sloužit k zabezpečení základních potřeb, jako je bydlení, strava apod. nebo na zajištění určitých nadstandardních potřeb např. lázeňských pobytů výměnkáře.

Pokud byla smlouva o výměnku zřízena nikoli ve prospěch převodce nemovité věci, ale ve prospěch třetí osoby, bude se režim výměnku řídit také ustanoveními § 1767 a násl. obč. zák., o smlouvě ve prospěch třetího.

Obsahem smlouvy o výměnku jsou především práva a povinnosti výměnkáře a nabyvatele nemovité věci tak, jak si je závazně ujednali. Vzhledem k tomu, že zřízení výměnku souvisí s převodem nemovité věci, bude často obsahem takové smlouvy závazek zajišťující zachování bydlení pro výměnkáře v dané nemovitosti nebo v její části, a to na dobu po provedení převodu vlastnického práva na nového nabyvatele.⁵⁸

6.3. Vázanost smlouvy o výměnku

Při zřizování výměnku musíme respektovat požadavek, který stanoví, že plnění povinné osoby musí být poskytováno v souvislosti s převodem nemovité věci. Nelze zamýšlet zřízení výměnku bez souvztažnosti k převodu vlastnického práva k nemovité věci (pak by šlo např. o smlouvu nepojmenovanou nebo o smlouvu, již se zřizuje služebnost bydlení atp.).⁵⁹ To znamená, že plnění musí být navázáno na smlouvu o převodu nemovité věci, avšak neznamená to, že je nezbytné, aby toto plnění bylo poskytováno prostřednictvím užívání převedené věci. Může jít např. o vyplácení důchodu oprávněnému ve smyslu ustanovení § 2701 a násl. obč. zák. Na druhou stranu nelze ale souvislost s převodem vlastnického práva vykládat jako absolutní časovou shodu obou právních operací. To znamená, že k právnímu jednání směřujícímu k převodu a k právnímu jednání směřujícímu ke zřízení výměnku nemusí dojít v jeden časový okamžik. Výměnek lze totiž nepochybně zřídit jak před uskutečněným převodem vlastnického práva⁶⁰, tak po převodu tohoto vlastnického práva, je-li zde alespoň věcná souvislost s převodem vlastnického práva k nemovité věci. Avšak nejčastěji bude spíše zřizován současně s vlastním převodem vlastnického práva. Odstupující vlastník bude tak mít větší jistotu jeho řádného zřízení. Prokázání, že jsou spolu obě smlouvy spjaty, bude však věcí toho,

⁵⁸ STRADĚJ, Jakub. *Výměnek. Ad Notam*. 2016, (5), s. 3-6

⁵⁹ ELISCHER, David. *Výměnek jako pojmenovaná zaopatřovací smlouva v novém občanském zákoníku. Jurisprudence*. 2014, (5), s. 19-25

⁶⁰ Jde o tzv. budoucí výměnek o kterém pojednává kapitola 6.7.3. Budoucí výměnek.

jemuž je provázanost obou smluv ku prospěchu (zpravidla výměnkář). Souvislost zde je dána vůlí účastníků k propojení obou ujednání, k němuž může dojít kdykoliv po uzavření obou smluv a není dána časově.

Smlouva o výměnku a smlouva o převodu nemovité věci jsou navzájem provázány a jsou tzv. závislými smlouvami v intenci ustanovení § 1727 obč. zák. Vznik každé této smlouvy je podmíněn vznikem ostatních možných smluv (smlouvy kupní, darovací nebo směnné). Pokud jde o zánik některé z těchto provázaných smluv, je třeba aplikovat speciální ustanovení § 2715 obč. zák., dle kterého byla-li smlouva o převodu nemovité věci uzavřena v souvislosti se zřízením výměnku, nelze od ní odstoupit pro neplnění povinnosti osobou zavázanou k výměnku. Zřejmě se neuplatní ustanovení § 1727 věta třetí obč. zák., kde je uvedeno obecné pravidlo pro závislé smlouvy, dle něhož zánik závazku některé z provázaných smluv bez uspokojení věřitele zrušuje ostatní závislé smlouvy.

6.4. Způsob ujednání výměnku

Výměnek může být zřízen na dobu života nebo na dobu určitou (např. 5, 10, 15 a více let), přičemž výměnek na dobu určitou lze ujednat nejen jako určení časového úseku, ale i jako výměnek trvajícím do doby, než nastane účastníky předpokládaná (i nejistá) právní skutečnost (tzv. rozvazovací podmínka). Při pochybnostech o délce trvání výměnku se bude mít za to, že byl sjednán do konce života. Na to usuzují na základě přiměřeného využití ustanovení § 2702 obč. zák. upravujícího obdobnou pochybnost pro případ, že vznikne u jiného typu zaopatřovací smlouvy, a to smlouvy o důchodu (srov. ustanovení § 10 odst. 1 obč. zák.).⁶¹

Výměnek lze sjednat jako obligaci, tj. s účinky *inter partes*, nebo jako věcné právo, tj. s účinky *erga omnes*. Pokud jej chceme ujednat jako věcné právo, musí mít podobu věcného břemene, v podobě reálného břemene, přičemž výměnek zřízený v podobě reálného břemene přichází v úvahu jen u věcí zapsaných do veřejného seznamu (ustanovení § 1303 obč. zák.).

Zákon nestanoví obecně pro zřízení výměnku požadavek písemné nebo jiné kvalifikovanější formy. Z ustanovení § 559 a § 560 obč. zák. však vyplývá, že pokud je smlouva o výměnku sjednána jako věcné právo k nemovité věci, nikoli jako obligace, musí být písemná. Písemnou formu musí mít i ona převodní smlouva (darovací, kupní,

⁶¹ SVOBODA, Karel., op. cit. 10, s. 146

směnná), neboť se zde převádí věcné právo k nemovité věci. Forma smlouvy je ponechána na vůli stran v případě zřízení výměnku v ryze obligační podobě. To však neplatí pro smlouvu o výměnku ve formě důchodu. V ustanovení § 2701 odst. 2 obč. zák. je pro takovou smlouvu předepsaná písemná forma. S ohledem na smluvní svobodu si mohou písemnou formu smlouvy (případně jinou formu smlouvy – veřejná listina) strany ujednat nebo vymínit (srov. ustanovení § 559 a § 1758 obč. zák.).⁶²

Smlouva o výměnku bude pravidelně ujednána jako smlouva bezúplatná. Avšak i přes to, že je smyslem výměnku protiplnění za nemovitou věc, kterou výměnkář převedl na osobu zavázanou k výměnku, není vyloučeno zřízení výměnku i za úplatu. Úplata (nikoli ovšem plně ekvivalentní) za zřízení výměnku může spočívat v tom, že odstupující vlastník (zcizitel, resp. budoucí výměnkář) poskytne slevu z kupní ceny nemovitosti nebo se zaváže k poskytnutí (či poskytování) nějakého plnění (*facere* – pomoc při správě nemovitosti, *dare* – poskytování části výnosů z výměnkářova pole, *pati* – strpění provádění hospodářských nebo rekonstrukčních prací omezujících užívání nemovitosti výměnkářem, *omittere* – zdržení se propachtování výměnkáři vyhrazené části pozemku apod.).⁶³

6.5. Převod a přechod práv a povinností z výměnku

Jak je již uvedeno výše v kapitole o důchodu⁶⁴, obecně platí, že dle ustanovení § 1895 odst. 1 obč. zák., nevyklučuje-li to povaha smlouvy, lze práva a povinnosti ze smlouvy postoupit. To však nelze uplatnit pro smlouvu o výměnku, neboť dle ustanovení § 2713 obč. zák. (část před středníkem) je výměnek výslovně vyloučen z postoupení stanoveným zákonným zákazem. Tím se dokazuje jeho osobní charakter a jedná se tedy o právo nezczizitelné. Výměnek lze ve prospěch třetí osoby zřídit, avšak nelze jej postupně smlouvou cedovat na jiného. Pokud dojde k jednání, kterým se postupuje výměnek nebo nesplatné dávky z něho vyplývající, půjde o zdánlivé právní jednání, ke kterému se nepřihlíží.⁶⁵ Vzhledem k tomu, že ustanovení zakazující postoupení výměnku jako takového slouží především k ochraně zájmů osoby zavázané k výměnku, půjde o neplatnost relativní, které se musí tento dovolat. Zajímavé je, že u druhé zaopatřovací smlouvy (tj. smlouvy

⁶² ELISCHER, David. *Výměnek jako pojmenovaná zaopatřovací smlouva v novém občanském zákoníku. Jurisprudence*. 2014, (5), s. 19-25

⁶³ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 5, s. 314

⁶⁴ Uvedeno v kapitole 5.5. Postoupení pohledávky.

⁶⁵ TINTĚRA, Tomáš; PETR, Pavel a kol., op. cit., s. 180

o důchodu) zákon zvolil jiné řešení, kde by podobné ujednání o *cessi* bylo bez právního významu.⁶⁶ S ohledem na příbuznost obou zaopatřovacích smluv, zejména s ohledem na osobní charakter takových plnění, nelze *a priori* vyloučit ani závěr o tom, že na účinky *cesse* výměnku je třeba aplikovat analogicky ustanovení § 2704 obč. zák., tj. dovozovat i zde nicotnost (a nikoli relativní neplatnost).⁶⁷ Argumentem pro toto řešení je především skutečnost, že důchod může být ujednán jako pravidelná součást výměnku, pak je však nutné i na výměnek aplikovat v příslušném rozsahu ustanovení o důchodu.⁶⁸

Zatímco *cesse* výměnkové smlouvy jako takové je nepřípustná, jednotlivé pohledávky lze za určitých okolností postoupit. Obdobně jako u smlouvy o důchodu musí jít především o již splatné pohledávky. Pohledávky ze smlouvy o výměnku, které jsou nedospělé, postoupit nelze jednoduše proto, že by se to ve svém důsledku blížilo nepřípustnému postoupení výměnku jako takového. Pokud by však byl rozsah plnění určen pouze s ohledem na osobní potřeby výměnkáře, nelze takovou, byť již splatnou pohledávku postoupit. Naopak lze bez dalšího postoupit splatnou dávku z titulu smlouvy o důchodu. To platí i pro peněžitou rentu, je-li výměnkovou dávkou. Postoupení splatných dávek nemá dopad na právo na výměnek jako takový a takovéto postoupení splatných dávek se bude řídit obecnou úpravou týkající se postoupení pohledávky (ustanovení § 1879 a násl. obč. zák.⁶⁹).

Výměnek (obdobně jako smlouva o důchodu), je osobním závazkem, který zaniká nejpozději smrtí oprávněného (tj. výměnkáře).⁷⁰ Proto právo na výměnek a plnění z něj nepřechází z výměnkáře na jeho dědice. Jak vyplývá z judikatury: „*Byla-li jako součást výměnku sjednána služebnost bytu, nepřechází toto právo na děti výměnkáře.*“⁷¹ Výjimkou je situace, kdy existuje více oprávněných osob, výměnkářů. V takovém případě nezaniká výměnek smrtí jednoho z nich, nýbrž trvá déle a pouze se redukuje počet oprávněných a tím vlastně i rozsah výměnkového plnění. V případě výměnku vyhrazeného manželům (příp. registrovaným partnerům)⁷², nezaniká smrtí jednoho z nich, ani se –

⁶⁶ Srovnej s ustanovením § 2704 obč. zák.: „*Právo na důchod nelze postoupit jinému; k opačnému ujednání se nepřihlíží. Pohledávku splatné dávky však postoupit lze.*“

⁶⁷ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 6, s. 324

⁶⁸ Srovnej s ustanovením § 2707 odst. 2 obč. zák.: „*Podle obsahu právního jednání, kterým byl výměnek zřízen, se na smlouvu o výměnku použijí také ustanovení o právech, ze kterých se výměnek skládá, zejména o služebnosti bytu nebo o důchodu.*“

⁶⁹ Ustanovení § 1879 obč. zák. zní: „*Věřitel může celou pohledávku nebo její část postoupit smlouvou jako postupitel i bez souhlasu dlužníka jiné osobě (postupníkovi).*“

⁷⁰ Srovnej s ustanovením § 2009 odst. 2. obč. zák.: „*Smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu.*“

⁷¹ OGH ze dne 28. 12. 1926, sp. zn. 2 Ob 1025/26

⁷² Blíže v kapitole 6.11. Výměnek vyhrazený manželům.

není-li ujednáno jinak – nezkracuje rozsah výměnkových plnění.⁷³ Tato uvedená norma je však normou dispozitivní, a proto nebrání stranám, při respektování dobrých mravů a veřejného pořádku (ustanovení § 1 odst. 2 obč. zák.) v odchylném ujednání.

Na druhou stranu závazek z výměnku nezaniká smrtí povinného z výměnku. Povinnosti, které plynou z výměnkové smlouvy, přecházejí na jeho dědice.⁷⁴ Avšak pokud bylo ujednáno jako součást výměnku takové právo výměnkáře, které povinného zavazovalo k osobnímu plnění, pak toto právo zanikne smrtí povinného. Posledně uvedené pravidlo ovšem nemusí být ostatním výměnkovým právům a povinnostem na újmu.

6.6. Zánik závazku z výměnku

Jak bylo již uvedeno výše, výměnek jakožto závazek osobní povahy zásadně zaniká smrtí oprávněného, resp. oprávněných, a naopak zásadně nezaniká smrtí povinného, ale přechází na dědice nabyvatele nemovitosti, jejíž převod byl spojen s uzavřením smlouvy o výměnku.

Závazek však může zaniknout i z jiných zákonem uznaných důvodů, tj. zejména dohodou stran (dissoluce – srov. ustanovení § 1981 obč. zák.), splnutím oprávněného a povinného v jedné osobě (ustanovení § 1993 obč. zák.), prominutím dluhu (ustanovení § 1995 obč. zák.) aj. Výměnek jakožto složený závazek nemůže zaniknout započtením. Započtením by však mohly zaniknout jednotlivé pohledávky na dílčí dávky, resp. plnění. Závazek z výměnkové smlouvy nezaniká ani změnou poměrů.⁷⁵ V případě, kdy si strany ujednají výpovědní důvod, je možné ukončit závazek z výměnku i výpovědí.

Dle obecné části závazkového práva je možné z důvodu prodlení či porušení smlouvy od smlouvy o výměnku odstoupit. Výjimkou je zde nemožnost odstoupit od smlouvy výměnkářem pro neplnění jednotlivých výměnkových dávek, spojené s požadavkem na vrácení odstoupené nemovitosti. Pokud však není mezi výměnkem a převodem nemovitosti souvislost, pak uvedené omezení neplatí. Tuto normu musíme chápat jako dispozitivní, kdy si strany mohou smluvně ujednat zvláštní důvody pro odstoupení a kdy se užije obecná úprava o účincích odstoupení od smlouvy.⁷⁶ To znamená, že v případě,

⁷³ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 7, s. 325

⁷⁴ Srovnej s ustanovením § 2009 odst. 1 obč. zák.: „Smrtí dlužníka povinnost nezanikne, ledaže jejím obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem.“

⁷⁵ Blíže v kapitole 6.9. Změna poměrů.

⁷⁶ Srovnej s ustanovením § 2001 a násl. obč. zák.

kdy osoba povinná neplní své povinnosti dobrovolně, musí se výměnkář domáhat jejich splnění cestou žaloby; odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti není možné.

6.7. Zápis výměnku do katastru nemovitostí

6.7.1. Výměnek jako soubor práv a povinností přesahujících reálné břemeno

Ustanovení § 2708 odst. 1 obč. zák. zní: „*I když je výměnek zřízen jako reálné břemeno, učiní nabyvatel nemovité věci vše, co je z jeho strany zapotřebí, aby výměnek mohl být zapsán do veřejného seznamu. Nezřekne-li se výměnkář zápisu, lze do veřejného seznamu zapsat vlastnické právo nabyvatele jen současně se zápisem výměnku.*“ Toto ustanovení navazuje na skutečnost, že výměnek může být zřízen jako obligace, tj. s účinky *inter partes*, avšak jeho zařazení do části čtvrté mezi závazky nevyklučuje možnost, aby měl závazek i věcněprávní účinky.

Jak již bylo zmíněno výše, pokud má mít výměnek věcněprávní účinky, je třeba jej ujednat jako věcné břemeno, a to v podobě reálného břemene vůči nabyvateli. Veřejným seznamem, do kterého se výměnek zapisuje, je katastr nemovitostí, kdy se samotný zápis do katastru provede vkladem dle ustanovení § 11 odst. 1 písm. c) katastrálního zákona. Reálné břemeno lze zřídit jen u věcí zapsaných do veřejného seznamu (ustanovení § 1303 obč. zák.), z toho vyplývá, že u nemovitých věcí nezapisovaných do veřejného seznamu není možné zřídit výměnek jako reálné břemeno. Pokud by to vyhovělo konkrétnímu účelu výměnku, mohly by strany zřídit v takovém případě služebnost (povinný z výměnku by měl povinnost něco strpět nebo něčeho se zdržet) s tím, že by daná služebnost vznikla již účinností smlouvy (ustanovení § 1262 odst. 2 obč. zák.).⁷⁷ Pokud zřizujeme výměnek jako reálné břemeno, vzniká v takovém případě pravidelně až vkladem do veřejného seznamu, tj. do katastru nemovitostí (ustanovení § 1305 obč. zák.). Nabyvateli odstoupené nemovitosti je v citovaném ustanovení také proto uložena povinnost poskytnout potřebnou součinnost spojenou s provedením takového zápisu, tj. musí spolupracovat s katastrálním úřadem, výměnkářem či třetí osobou takovým způsobem, aby bylo reálné břemeno do katastru nemovitostí zapsáno, resp. vloženo.

Výměnek může zahrnovat i řadu jiných povinností než jen věcné břemeno (např. výměnkem může být i závazek k placení důchodu) a ze zákona mohou být

⁷⁷ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 8, s. 316

(a zpravidla na základě místních zvyklostí budou) povinnosti z výměnku širší, než je „obyčejné“ věcné břemeno, které tvoří základ výměnku, ale zcela jej nevyčerpává (srov. s povinnostmi nabyvatele uvedenými v ustanovení § 2707 odst. 1, § 2709 obč. zák.).⁷⁸ I tyto povinnosti jsou (i když nemají povahu budoucího výměnku) právy *erga omnes* a zavazují jakéhokoli dalšího nabyvatele nemovité věci. Do katastru nemovitostí se navzdory dikci ustanovení § 11 odst. 1 obč. zák. musí zapsat nejen to, že je nabyvateli zřizováno věcné břemeno, ale i to, že toto věcné břemeno má povahu výměnku. Jinak by nebyla vystižena zvláštní podstata reálného břemene jako výměnku, což by mělo za následek pro výměnkáře nepříznivé konsekvence vyplývající z ustanovení § 984 odst. 1 obč. zák. Dle ustanovení § 984 obč. zák. není-li stav zapsaný ve veřejném seznamu v souladu se skutečným stavem, svědčí zapsaný stav ve prospěch osoby, která nabyla věcné právo za úplaty v dobré víře od osoby k tomu oprávněné podle zapsaného stavu. Dobrá víra se posuzuje k době, kdy k právnímu jednání došlo; vzniká-li však věcné právo až zápisem do veřejného seznamu, pak k době podání návrhu na zápis. Zároveň s návrhem na zápis převodu nemovité věci oproti zřízení výměnku jako věcného práva se podává návrh na zápis věcného břemene pro výměnkáře s tím, že věcné břemeno má formu výměnku. Jinak by výměnkáři hrozila ztráta části svých práv s ohledem na dobrou víru případného následujícího nabyvatele v to, že vázne na věci „pouze obyčejné“ věcné břemeno, nikoli věcné břemeno ve formě výměnku.

Jak vyplývá z výše uvedeného, z výměnku zřízeného ve formě věcného práva (a to nejen reálného břemene, ale i dohody o výměnku jako takové) není zavázán pouze ten, komu výměnkář nemovitou věc prodal (daroval, nebo s ním směnil) a s nímž si výměnek ujednal, ale je zavázán i každý další nabyvatel nemovité věci. Toto tvrzení lze opřít o dikci ustanovení § 2709 obč. zák., dle kterého je k pomoci výměnkáři v nouzi zavázána osoba povinná k výměnku; je tedy použit širší termín než jen „nabyvatel nemovité věci“, který je použit v ustanovení § 2707 odst. 1 obč. zák. a není jiného rozumného vysvětlení než uzavřít, že i samotná dohoda o výměnku, a nikoli jen smlouva o zřízení reálného břemene, má věcněprávní podstatu a je účinná i vůči budoucím nabyvatelům nemovité věci.⁷⁹

⁷⁸ SVOBODA, Karel., op. cit. 11, s. 147

⁷⁹ SVOBODA, Karel., op. cit. 12, s. 148

6.7.2. Zřeknutí se zápisu výměnkářem

Zákon dává v ustanovení § 2708 odst. 1 větě druhé obč. zák. možnost výměnkáři zříci se zápisu výměnku do katastru nemovitostí coby reálného břemene. To představuje výjimku z pravidla, dle kterého katastr nezapíše převod nemovité věci na nabyvatele, není-li současně navrhován i zápis smluveného výměnku do katastru. Pokud se výměnkář zřekne zápisu, přemění se právo z výměnku z věcného práva na obligaci. V takovém případě pak působí pouze vůči nabyvateli nemovité věci a nikoli na jeho nástupce, na které bude nemovitá věc později převedena.

Dle Davida Elischer, uvedeného v komentáři k občanskému zákoníku č. 89/2012 Sb.⁸⁰, pro formu zřeknutí se práva na zápis není zákonem stanovena žádná specifická forma. Toto tvrzení však zpochybňuje Karel Svoboda v publikaci *Závazky ze schovacích a zaopatřovacích smluv*⁸¹, který říká: „*Smyslem § 2708 odst. 1 obč. zák. jistě není modifikace obecných ustanovení, která předepisují formu určitého typu právního jednání. Pokud se tedy v § 560 obč. zák. normuje, že písemnou formu vyžaduje právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, jakož i právní jednání, kterým se takové právo mění nebo ruší, je třeba uzavřít, že i „zřeknutí se práva zápisu“ výměnku, který byl původně sjednán jako věcné právo, musí mít písemnou formu. Jde totiž o právní jednání, jímž se mění charakter výměnku, protože výměnkář upouští od jeho původně věcněprávní podstaty a nadále se spokojí s tím, že výměnek přetrvává jen jako obligace.*“

Přikláním se k názoru, že forma zřeknutí se zápisu výměnku do katastru nemovitostí nemá zákonem upravenou specifickou formu. Dle mého názoru v daném případě nejde totiž o změnu původního věcného práva k nemovité věci, ale jde pouze o vznik obligace. Proto bych se při výkladu neopírala o obecné ustanovení § 560 obč. zák., protože ten se na tuto úpravu nevztahuje. V zájmu právní jistoty by však bylo vhodné formu zřeknutí se zápisu výměnku do katastru nemovitostí v občanském zákoníku upravit.

6.7.3. Budoucí výměnek

Pokud odstupujícím vlastníkem nemovitosti (budoucím výměnkářem) nepostačuje z hlediska okamžiku vzniku výměnku současný zápis převodu vlastnického práva a zřizovaného výměnku, má právo, ovšem jen pro sebe, do veřejného seznamu zapsat

⁸⁰ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 9, s. 316

⁸¹ SVOBODA, Karel., op. cit. 13, s. 148

tzv. budoucí výměnek, totiž zapsat jej s časovým předstihem před vlastním převodem vlastnického práva k nemovité věci.⁸² Ustanovení § 2708 odst. 2 obč. zák. však nemění nic na tom, že právo výměnku nevznikne dříve než okamžikem převodu nemovité věci na třetí osobu. Zápis budoucího výměnku provede katastr nemovitostí vkladem, a to v souladu s ustanovením § 11 odst. 1 písm. h) katastrálního zákona. Pokud byl výměnek do veřejného seznamu zapsán před převodem nemovité věci na nabyvatele, je nabyvatel zavázán z výměnku v rozsahu, v jakém byl výměnek ustaven výměnkářem v době, kdy byl ještě výměnkář vlastníkem nemovité věci. Dohoda o výměnku, kterou mezi sebou uzavře výměnkář a nabyvatel nemovité věci při převodu nemovité věci, má tedy stejný reálný účinek jako zápis výměnku výměnkářem do katastru ještě za doby, kdy byl vlastníkem nemovitosti. Předchozí zápis výměnku výměnkářem reálně nahrazuje dohodu o výměnku, když výměnek vzniká jednostranným právním jednáním výměnkáře, samozřejmě s odkládací podmínkou, že později dojde k převodu nemovité věci a s účinností k tomuto převodu.⁸³

Z dikce ustanovení § 2708 odst. 2 obč. zák. vyplývá, že budoucí výměnek nemůže výměnkář zapsat ve prospěch třetí osoby, ale pouze pro sebe. Výměnek ve prospěch třetí osoby tedy může vzniknout jen dohodou mezi výměnkářem a nabyvatelem nemovité věci.⁸⁴

6.8. Pomoc výměnkáři v nouzi

Přestože povinnost pomoci výměnkáři v mimořádných situacích nebyla ve smlouvě o výměnku sjednána, vyplývá z obecné morální povinnosti či obecné slušnosti chování člověka k člověku v demokratické společnosti.⁸⁵ Zákonodárce považoval za nutné tuto morální povinnost učinit právní povinností a výslovně v ustanovení § 2709 obč. zák. stanovil, že nabyvatel musí výměnkáři poskytnout pomoc v mimořádných situacích (nemoc, úraz apod.), i když tato pomoc výslovně ve výměnkové smlouvě ujednána nebyla. Přičemž toto ustanovení občanského zákoníku, spolu s ustanovením § 2707 odst. 1 větou druhou obč. zák., dává výměnkáři práva, která má navíc oproti osobám, majícím vůči

⁸² Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 10, s. 317

⁸³ SVOBODA, Karel., op. cit. 14, s. 149

⁸⁴ Srovnej s ustanovením § 2707 odst. 1 věta první obč. zák.: „Smlouvou o výměnku si vlastník nemovité věci vyměňuje v souvislosti s jejím převodem pro sebe nebo pro třetí osobu požitky, úkony nebo práva sloužící k zaopatření na dobu života nebo na dobu určitou a nabyvatel nemovité věci se zavazuje zaopatření poskytnout.“

⁸⁵ Sulecká, Markéta In HULMÁK, Milan a kol., op. cit., s. 1237

vlastníku nemovité věci „obyčejná“ věcná břemena, nikoli tedy věcné břemeno ve formě výměnku. Toto ustanovení je dispozitivní, lze je sjednat jinak ve smlouvě o výměnku.

Osoba zavázaná k výměnku je povinna poskytovat pomoc výměnkáři dle ustanovení § 2709 obč. zák. jen tehdy, je-li to nezbytné s ohledem na výměnkářův stav a situaci. To znamená, že povaha a rozsah pomoci bude záviset případ od případu dle konkrétní situace výměnkáře, tj. například jaký je jeho zdravotní stav, jakou pomoc nezbytně potřebuje, a jde-li o rozsah přiměřený s ohledem na místní poměry. Nouzí ve smyslu ustanovení § 2709 obč. zák. je tíživá životní situace, která se odvíjí od výrazně nepříznivého stavu výměnkáře, který je trvalý nebo i jen přechodný, kdy výměnkář není schopen se postarat o vlastní základní potřeby (např. dojet si na nákup, k lékaři apod.).⁸⁶ Pokud je výměnek sjednán jako reálné břemeno, osobou zavázanou k výměnku je i každý další nabyvatel nemovité věci. Skutečnost, že nouze trvala již v době zřízení výměnku nebo že nastala až po vzniku výměnku, není pro vznik povinnosti pomoci v nouzi podstatná.

Jak již bylo zmíněno výše, pomoc výměnkáři osobou zavázanou z výměnku je jistě projevem zásady dobrých mravů, avšak toto právo nesmí být výměnkářem zneužito (*abusus iuris*), resp. sloužit k šikaně osoby povinné. Musí jít o pomoc za stavu, který si výměnkář přímo nezpůsobil. Dle názoru Karla Svobody, který je uveden v jeho publikaci *Závazky ze schovacích a zaopatřovacích smluv*⁸⁷, se nepřímá nedbalost, která není nezbytně spojena se způsobením „nouze“, toleruje. Toto tvrzení opírá o příklad, kdy výměnkář, který je vášnivým kuřákem, vážně onemocní možná právě v souvislosti s kouřením. Zde dle jeho názoru nepůjde o přímé a bezprostřední způsobení následku předpokládaného ustanovením § 2709 obč. zák. ze strany výměnkáře, takže právo výměnkáře na pomoc ve smyslu tohoto ustanovení zůstane zachováno. Naproti tomu uvádí, že na případ, kdy výměnkář upadne do dluhů pro hraní na automatech, ustanovení § 2709 obč. zák. nedopadá. Zde totiž existuje zavinění za nouzi, které je na straně výměnkáře, neboť měl a mohl předpokládat, že k takové materiální nouzi na jeho straně může dojít. V takovém případě, pokud by se snažil domáhat svých práv podle ustanovení § 2709 obč. zák., jednal by v rozporu s ustanovením § 6 obč. zák., kde je uvedeno, že se nikdo nemůže s úspěchem dovolávat vlastní nepoctivosti. Povinnost pomoci výměnkáři v nouzi je časově ohraničena dobou její nezbytné potřeby, tzn. jakmile nouze pomine, zanikne rovněž povinnost osoby zavázané k výměnku pomoci výměnkáři.

⁸⁶ SVOBODA, Karel., op. cit. 15, s. 150

⁸⁷ SVOBODA, Karel., op. cit. 16, s. 150

V demonstrativním výčtu případů, které se považují za nouzi dle dikce ustanovení § 2709 věty první obč. zák., jsou uvedeny případy nouze vyvolané pouze zdravotním stavem výměnkáře. Nalezneme zde nouzové situace jako nemoc, úraz či podobnou nouzi. Myslím si však, že takto zúžit okruh nouze by bylo nesprávné. Toto ustanovení má zabezpečit poskytnutí pomoci v jakékoliv tíživé životní situaci, která nastane bez přímého zavinění výměnkáře a při které nelze uspokojit jeho základní životní potřeby. Jako takovou potřebu můžeme vnímat i nutnost zabezpečit bydlení poskytnutím pomocných úkonů, například v případě, kdy došlo k přírodní katastrofě, která zapříčinila zničení nemovité věci. V případě, kdy půjde o nouzi výměnkáře v souvislosti se zničením nemovité věci, dojdeme k závěru, že právo výměnkáře dle ustanovení § 2709 obč. zák. vlastně přetrvává i existenci nemovité věci, se kterou byl původně výměnek spojen. Důvodem pro poskytnutí pomocných úkonů v případě ustanovení § 2709 obč. zák. není za normálních okolností vázanost výměnku na převedenou nemovitou věc, ale fakt, že v minulosti došlo k převodu této nyní již třeba i neexistující nemovité věci na nabyvatele a ke zřízení výměnku v souvislosti s převodem.⁸⁸

Pokud jde o pojem „pomocných úkonů“, ke kterým je zavázána osoba povinná z výměnku, jsou tím myšleny činnosti, které jsou konány alespoň v takovém rozsahu, který je nezbytně nutný k zajištění výměnkářových základních potřeb v nouzi. Tyto nezaopatřují osobu výměnkáře v úplnosti, tzn. tak, aby byl nastolen stav, jako by k nouzi nikdy nedošlo. To znamená, že je musíme chápat jako úkony, jež mají zajistit opravdu zcela základní potřeby výměnkáře a nikoli je chápat tak, že by šlo i o druhotné úkony, k nimž by mělo po překlenutí nouze přistoupit něco dalšího, například součinnost dalších osob, které nejsou vůbec zavázány k výměnku.

Osoba povinná se zproští povinnosti k „pomocným úkonům“ v mimořádných situacích v případě, že zprostředkuje výměnkáři umístění ve zdravotnickém nebo jiném podobném zařízení.⁸⁹ Je na vůli osoby povinné k výměnku, zda dostojí své povinnosti pomoci výměnkáři v nouzi nad rámec ujednaného výměnkového plnění naturálně, anebo zda se této povinnosti zproští tím, že zajistí, resp. zprostředkuje, aby byl výměnkář umístěn v zařízení (zejména zdravotnického typu), kde o něho bude po dobu jeho potřeby (tj. dočasně) postaráno.⁹⁰ Zde však nelze mít za to, že by byl výměnkář povinen umístění

⁸⁸ SVOBODA, Karel., op. cit. 17, s. 151

⁸⁹ Srovnej s ustanovením § 2709 věta druhá obč. zák.: „*Této povinnosti se zproští, zprostředkuje-li umístění výměnkáře ve zdravotnickém nebo podobném zařízení.*“

⁹⁰ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 11, s. 318

v zařízení přijmout, tzn. zprostit se povinnosti může osoba povinná v případě, pokud s takovým umístěním výměnkář zcela dobrovolně souhlasí. Lze mít za to, že pokud by výměnkář odmítl umístění do zařízení, které je jak finančně dostupné (popřípadě placené povinnou osobou) a lidsky důstojné, právní povinnost nabyvatele poskytnout pomoc v nouzi zanikla. To neplatí v případě, kdy by umístění do příslušného zařízení znamenalo pro výměnkáře neúměrné finanční zatížení. Zde nemůžeme spravedlivě po výměnkáři požadovat, aby takto nabídnuté plnění přijal, ledaže by osoba povinná hradila pobyt v takovém zařízení či by na něj dostatečným způsobem přispívala. Jinak lze mít za to, že je nabyvatel nadále povinen pomoci výměnkáři v nouzi, a to jiným způsobem.

Vzhledem k tomu, že zákon počítá s dočasností takového opatření, dovodíme, že umístěním výměnkáře do příslušného zařízení závazek z výměnku nezaniká a povinnost osoby zavázané k výměnku se může obnovit poté, co výměnkář opustí zařízení ve chvíli, kdy už není jeho umístění v takovém zařízení potřeba nebo bez své viny nemůže v zařízení dále setrvávat. Co ale zákon neupravuje, je způsob, jakým má být naloženo s dospívajícími plněními, která dospívají v určitých pravidelných intervalech po dobu umístění výměnkáře v zařízení. Bude zde záležet nejen na ujednání stran, ale i na konkrétní situaci. Pokud by došlo ke sporu o obsah práv výměnkáře na pomoc, soud postupuje tak, aby vzájemný vztah mezi osobou povinnou a výměnkářem byl vyvážený a nebyl v rozporu se zvyklostmi (srov. ustanovení § 2707 odst. 1. třetí věta obč. zák.). Výměnek je totiž vztah, který je původně postaven na fiduciárním základě (na postoupení věci nemovité novému nabyvateli oproti očekávání, že nabyvatel výměnkáře zaopatří po dobu jeho života).⁹¹

Ustanovení § 2709 obč. zák. věta třetí nám říká, že nezavazuje-li osobu zavázanou k výměnku k placení nákladů pobytu v zařízení zvláštní právní důvod, nese je výměnkář ze svého. Avšak v případě, kdy se osoba zavázaná k výměnku k úhradě takových nákladů zaváže smluvně, a to již ve výměnkové smlouvě nebo kdykoliv později, bude mít povinnost je hradit. Je zde možná i dohoda mezi oprávněným a povinným na transformování plnění naturálního v peněžité plnění. Toto peněžité plnění pak poslouží k úhradě nákladů pobytu v zařízení.

Zvláštním právním důvodem ve smyslu ustanovení § 2709 věty třetí obč. zák. bude zejména skutečnost, že se osoba zavázaná k výměnku k takovému případnému plnění ve prospěch výměnkáře zavázala nebo jestliže tato její povinnost vyplývá,

⁹¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaroslav a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl. IV a Díl. VI Praha: V. Linhart, 1936, 1937

např. z ustanovení § 910 obč. zák., kdy zavázaná osoba je dítětem výměnkáře a má vůči němu vyživovací povinnost, kterou s ohledem na neuspokojivé poměry rodiče (viz ustanovení § 915 odst. 2 obč. zák.) musí naplňovat.⁹²

Jinak povinná osoba musí pouze zprostředkovat umístění výměnkáře v příslušném zařízení.

6.9. Změna poměrů

Předchozí kapitola o pomoci výměnkáři v nouzi se věnovala především ustanovení § 2709 obč. zák., kde zákon počítá se změnou okolností, avšak spíše krátkodobého charakteru (nemoc, úraz či obdobné nouzi). Oproti tomu ustanovení § 2710 obč. zák. upravuje spíše dlouhodobou změnu poměrů a svým účelem míří hlavně na stranu osoby povinné k výměnku, kdy se i na její straně mohou objevit okolnosti, které zabrání dostát veškerému plnění v ujednaném rozsahu dle smlouvy o výměnku. Toto ustanovení je dispozitivního charakteru a upravuje právní režim pro případ, že by došlo ke kvalifikované změně poměrů a oprávněný s povinným by nedosáhli dohody upravující další rozsah a povahu výměnkových plnění.

Výměnek lze sjednat jako peněžité plnění (relutární), nebo jako nepeněžité plnění (naturální). Vzhledem k tomu, že se výměnek sjednává na relativně dlouhou dobu (např. do konce života výměnkáře) a jeho účelem je zaopatřit výměnkáře způsobem přiměřeným existujícím poměrům, zákon dovoluje změny a přizpůsobování závazku k výměnku aktuálním potřebám a poměrům jak osoby povinné, tak i poměrům, které se změnily v místě a čase.

Může dojít ke dvěma situacím:

1. Závazek z výměnku byl sjednán jako plnění nepeněžité (naturální), např. jako reálné břemeno umožňující výměnkáři bydlení v převedené nemovitosti. Naturální plnění se s ohledem na změnu poměrů stane neadekvátní. Tuto situaci lze vyřešit úplnou nebo částečnou přeměnou naturálního plnění na peněžité důchod, a to dle ustanovení § 2701 odst. 1 obč. zák. rozhodnutím soudu na návrh osoby zavázané k výměnku. Avšak změnu poměrů nesmíme zaměňovat či směšovat se změnou místních zvyklostí ve smyslu ustanovení § 2707 odst. 1 věty druhé obč. zák. Pokud totiž dojde

⁹² SVOBODA, Karel., op. cit. 18, s. 152

ke změně místních zvyklostí, obsah výměnku se mění automaticky a není zde třeba rozhodnutí soudu. To platí jen v případě, že práva a povinnosti z výměnku nebyly v tomto směru výslovně ujednány.⁹³

2. Závazek z výměnku byl sjednán či soudním rozhodnutím přeměněn na peněžitý důchod, který se však stal nepřiměřeným pro podstatnou změnu poměrů. V takovém případě může dle ustanovení § 2710 odst. 2 obč. zák. soud dohodu stran nebo své rozhodnutí změnit.⁹⁴

Rozhodnutí soudu o změně obsahu výměnku pro změnu poměrů předpokládanou v ustanovení § 2710 odst. 1, 2 obč. zák. nesmí ve výsledku způsobit, že výměnkář zůstane nezaopatřen nebo jeho zaopatření bude v základu ohroženo, takže se stane nejistým, zda bude dostačující (ustanovení § 2710 odst. 3 obč. zák.).⁹⁵ Nelze to chápat tak, že by svým rozhodnutím soud nemohl změnit standard výměnkáře tak, že mu právo z výměnku k naturálnímu plnění omezí či změni výši peněžité dávky z výměnku. Účelem ustanovení § 2710 odst. 3 obč. zák. je zdůraznit, že v pravomoci soudu není nikdy výměnek zcela zrušit a pokud upravuje poměry mezi osobou oprávněnou a povinnou, musí se přihlížet k tomu, že osobou, k jejímuž prospěchu byl výměnek sjednán a která požívá vyšší míry respektu, je výměnkář, nikoli osoba povinná. Aby soud přistoupil ke změně obsahu závazku, musí být změna poměrů natolik závažná, že již nelze po osobě povinného spravedlivě požadovat, aby plnil povinnost z výměnku ujednaným způsobem; ke změně obsahu výměnku by měl tedy soud přistupovat spíše výjimečně. Z ustanovení § 2710 odst. 2, 3 obč. zák. plyne, že i kdyby osoba zavázaná z výměnku nemohla bez své viny nadále dostát svému závazku, tj. povinností z výměnku, které mají být výměnkem zabezpečeny, soud nemůže omezit její povinnosti tak, že zůstane nepokryt základ výměnku. Základem výměnku jsou myšleny nezbytné potřeby výměnkáře, které mají být výměnkem zabezpečeny.

Ustanovení § 2710 obč. zák. je vlastně *lex specialis* k ustanovení § 1764 až 1766 obč. zák., což usuzují z toho, že tato ustanovení upravují tutéž situaci (změna okolností). Přesto, že jde o ustanovení speciální, je nutné pro jeho výklad využít i principů z obecných ustanovení. Pokud se stane plnění z výměnku pro zavázanou stranu pouze obtížnější (zvýšené fyzické úsilí při péči o nemocného výměnkáře), nemění to nic na povinnosti

⁹³ Podrobněji rozebráno v kapitole 6.9.1. Změna poměrů při naturálním plnění z výměnku.

⁹⁴ Podrobněji rozebráno v kapitole 6.9.2. Změna poměrů při peněžitém výměnku.

⁹⁵ SVOBODA, Karel., op. cit. 19, s. 154

zavázané osoby plnit (*clausula rebus sic stantibus*; tzn. za předpokladu, že věci zůstanou, jak jsou). Dle ustanovení § 1765 odst. 1 věta první obč. zák. dojde-li ke změně okolností tak podstatné, že změna založí v právech a povinnostech stran zvláště hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, anebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a že skutečnost nastala až po uzavření smlouvy, anebo se dotčené straně stala známou až po uzavření smlouvy. To znamená, že změna okolností vedoucí ke vzniku oprávnění žádat přeměnu naturálního výměnku ve výměnek ve formě důchodu může spočívat v neúměrném zvýšení nákladů na splnění povinnosti z výměnku, nebo v neúměrném snížení hodnoty plnění, kterého se dostává výměnkáři. Prvotně musí změna poměrů, na jejímž základě se výměnkář domáhá transformace naturálního výměnku ve výměnek relutární, spočívat ve změně poměrů na straně osoby povinné. Dále také dle judikatury „*Za změnu poměrů je možno považovati změnu v osobních poměrech účastníků; ovšem je nutno uvažovat, zda se takovou změnou poměrů ocitlo věcné břemeno v hrubém nepoměru k výhodě oprávněné osoby.*“⁹⁶ Dle ustanovení § 2710 obč. zák. nelze zrušit závazek osoby zavázané z výměnku, ale pouze jej nahradit peněžitým důchodem, který má nahradit zásadně beze zbytku naturální plnění, kterého se výměnkáři dostávalo. Soud není při rozhodování o přeměně naturálního plnění na peněžitý důchod vázán návrhem osoby zavázané z výměnku, ohledně výše důchodové dávky.⁹⁷ Pro zamítnutí návrhu na přeměnu naturálního výměnku v relutární bude pravidelně důvodem, že se osoba povinná z výměnku neobrátila na osobu oprávněnou s návrhem na jednání o dohodě o novém obsahu závazku z výměnku, a to ve lhůtě přiměřené, tj. jakmile zjistila nebo měla zjistit změnu okolností.⁹⁸

Změny obsahu závazku z výměnku dle ustanovení § 2710 obč. zák. lze dosáhnout pouze rozhodnutím soudu, kdy soud musí ocenit veškerá plnění, k nimž je povinná osoba zavázaná k výměnku tak, aby tato plnění byla převoditelná do peněžní renty. Pokud již součástí výměnku bylo ujednání o důchodu, pak je poskytována peněžitá částka přiměřeně

⁹⁶ Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 27. 6. 1958, R 86/1958

⁹⁷ Srovnej s ustanovením § 1766 odst. 1 obč. zák.: „*Nedohodnou-li se strany v přiměřené lhůtě, může soud k návrhu kterékoli z nich rozhodnout, že závazek ze smlouvy změni obnovením rovnováhy práv a povinností stran, anebo že jej zruší ke dni a za podmíněk určených v rozhodnutí. Návrhem stran soud není vázán.*“

⁹⁸ Srovnej s ustanovením § 1766 odst. 2 obč. zák.: „*Soud návrh na změnu závazku zamítne, pokud dotčená strana neuplatnila právo na obnovení jednání o smlouvě v přiměřené lhůtě, co změnu okolností musela zjistit; má se za to, že tato lhůta činí dva měsíce.*“

navýšena, avšak pokud ujednání o důchodu jako součást výměnku sjednáno nebylo, založí soud povinnost plnit stanovené relutum nově osobě povinné z výměnku.

Ve sbírce Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských uvádí František Vážný rozhodnutí ze dne 12. října 1920, Rv II 166/20 týkající se případu, kdy povinná osoba znemožnila svým chováním oprávněné osobě u ní bydlet a stravovat se. Procesní soud první stolice žalobě vyhověl, avšak přiznal menší než žalobkyní požadovaný nárok. Odvolací soud zaujal stanovisko, že v daném případě nemůže žádná strana jednostranně odstoupit a žádat nebo plnit místo dávek výměnkářských peněžité relutum. Uvedl, že ani přehmaty povinné osoby (v daném případě i násilí páchané na výměnkáře) nedávají právo jednostranně od smlouvy odstoupit a požadovat náhradu v penězích. Nejvyšší soud však toto stanovisko odvolacího soudu nepotvrdil, neboť vycházel z toho, že žalobkyně, povinnou osobou ohrožovaná, byla nucena z výminku odejít a žít se na své náklady, které vyčíslila částkou 5 korun denně. Došel k závěru, že jde o nárok na náhradu škody založený na tom, že žalovaná strana ohrožujíc žalobkyni znemožnila jí tím používat výměnku, a takto svou vinou jí způsobila náklady, které by jinak neměla. Odstěhování z výměnku nelze tedy považovat za jednostranné odstoupení od smlouvy. V rozhodnutí Nejvyššího soudu je uvedeno, že: „*Nárok výměnkáře na odškodnění za to, že výměnkem povinný znemožnil mu svým chováním u něho bydlet a se stravovati jest nárokem za náhradu škody z nedovoleného činu.*“⁹⁹

6.9.1. Změna poměrů při naturálním plnění z výměnku

Ustanovení § 2710 odst. 1 obč. zák. stanoví, že změní-li se poměry tou měrou, že na osobě zavázané k výměnku nelze spravedlivě požadovat, aby setrvala při naturálním plnění, a nedohodnou-li se strany, může soud na návrh osoby zavázané k výměnku rozhodnout, že se naturální výměnek zcela nebo zčásti nahradí peněžitým důchodem; soud také může, a to i bez návrhu, uložit osobě zavázané k výměnku, aby složila ve prospěch výměnkáře u provozovatele vhodného zaopatřovacího zařízení zaopatřovací jistinu ve stanovené výši.

Důvodem pro přeměnu výměnku z naturálního na relutární plnění dle ustanovení § 2710 odst. 1 obč. zák. je změna poměrů na straně osoby povinné z výměnku s tím, že soud k takové přeměně přistoupí pouze na návrh osoby povinné z výměnku. Předloženou dikci zákona je třeba respektovat s tím, že návrhovatelem (žalobcem, protože půjde o sporné

⁹⁹ Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 12. října 1920, Rv II 166/20 (Vážný 709)

řízení, nikoli nesporné) může být jen osoba zavázaná k výměnku, nikoli výměnkář, i když nepochybně i na jeho straně může dojít ke změně okolností, pro které by bylo namístě změnit obsah výměnku (např. rovněž tak, že namísto naturálního plnění bude nadále poskytován důchod třeba proto, že výměnkář se potřebuje přestěhovat blíže lékaři nebo do zdravějšího prostředí).¹⁰⁰

Změna poměrů od ujednání stávajícího obsahu výměnku s naturálním plněním musí být natolik podstatná, že po osobě povinné k výměnku nelze spravedlivě požadovat, aby při takovém naturálním plnění setrvala. Spravedlnost je zde hodnocena pouze ve vztahu ke změně poměrů, přičemž nelze vyhovět návrhu, který se opírá o odůvodnění, že naturální plnění ve prospěch oprávněné osoby bylo nepřiměřené již od počátku. V případě, kdy je prospěch výměnkáře z výměnku zanedbatelný v poměru ke změněné zátěži, kterou naturální výměnek znamená pro osobu povinnou z výměnku, nelze zpravidla spravedlivě po osobě zavázané k výměnku požadovat pokračování v naturálním výměnku.

Jak již bylo uvedeno, k podání žaloby o přeměně naturálního výměnku v relutární je aktivně legitimovaná osoba zavázaná k výměnku. Tím dává zákon jasně najevo, že právě na její straně má dojít ke změně poměrů, na jejichž základě je namístě rozhodnout o transformaci výměnku.¹⁰¹ Za takovou změnu poměrů může být považována taková nemoc povinné osoby, kdy se není schopna dlouhodobě následkem nemoci postarat o služby (např. pravidelné nákupy), ke kterým se v rámci dohody o naturálním výměnku zavázala. Přestože ke změně poměrů odůvodňující přeměnu naturálního výměnku na relutární musí nejprve dojít na straně osoby povinné z výměnku, neznamená to, že soud nebude přihlížet i k případné změně poměrů na straně osoby oprávněné z výměnku. Za změnu poměrů se zde považuje změna trvalejší, nikoli přechodné povahy.

Pro úspěch žaloby je podmínkou i to, že dosud mezi osobou povinnou a oprávněnou nedošlo k dohodě upravující nový obsah výměnku. Důvodem pro zamítnutí žaloby není skutečnost, že osoba zavázaná k výměnku žalobu podala, ač dosud nevstoupila do jednání s výměnkářem, pokud však soud v rámci řízení zjistí, že mezi účastníky dohoda uzavřena nebude.

Způsob určení výše peněžitého důchodu soudem zákon neřeší, avšak vzhledem k tomu, že podstatou výměnku je reálné zaopatření výměnkáře usuzují, že má jít o poskytnutí peněžitého plnění, které odpovídá reálnému přínosu, který má výměnkář z existence

¹⁰⁰ SVOBODA, Karel., op. cit. 20, s. 156

¹⁰¹ SVOBODA, Karel., op. cit. 21, s. 156

výměnku. Jak již bylo zmíněno výše, soud není vázán návrhem žalobce co do výše peněžitého důchodu, který má být placen namísto plnění naturálního. Relutární plnění je pak poskytováno v dávkách po dobu, po kterou měl původně trvat závazek z naturálního výměnku.

6.9.2. Změna poměrů při peněžitém výměnku

Dle ustanovení § 2710 odst. 2 obč. zák. byl-li výměnek přeměněn na peněžitý důchod, může soud dohodu stran nebo své rozhodnutí změnit, změní-li se podstatně poměry.

Z ustanovení § 2710 odst. 2 obč. zák. vyplývá, že pokud poté, co bylo již jednou vydáno rozhodnutí o plné nebo částečné přeměně naturálního výměnku v peněžitý důchod, dojde k další změně poměrů, která by odůvodňovala potřebu nového rozhodnutí o obsahu výměnku, je oprávněna podat návrh na nové rozhodnutí o obsahu a rozsahu výměnku jak osoba povinná z výměnku, tak výměnkář. Oproti ustanovení § 2710 odst. 1 obč. zák. se ustanovením § 2710 odst. 2 obč. zák. nestanoví, že by osobou aktivně legitimovanou k podání žaloby byla pouze osoba zavázaná k výměnku. Ani zde, pokud jde tedy o další změnu obsahu práva z výměnku, není soud vázán návrhem žalobce, a to vzhledem k ustanovení § 2710 odst. 2 obč. zák., z něhož plyne, že má rozhodnout adekvátně s ohledem na změněné poměry. Dle ustanovení § 153 odst. 2 občanského soudního řádu soud může překročit návrhy účastníků a přisoudit něco jiného nebo více, než čeho se domáhají, jen tehdy, jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky. Proto i zde platí pravidlo, že peněžitý důchod nemůže být stanoven tak nízko, aby výměnkář nepostačoval k naplnění jeho základních potřeb, pro něž byl výměnek zřízen.

Ustanovení § 2701 odst. 2 obč. zák. se použije nejen na případy, kdy má dojít ke změně již jednou přeměněného výměnku, avšak i tehdy, kdy byl již od počátku sjednán výměnek ve formě peněžitého důchodu. Smysl tohoto ustanovení je v tom, že je díky němu možné reagovat na změnu změnou práv a povinností po celou dobu trvání výměnku. Bylo by absurdní, jestliže by nemohlo dojít ke změně původně naturálního výměnku, který byl soudem přeměněn na peněžitý výměnek, zatímco ke změně peněžitého výměnku (např. k jeho případnému snížení, třeba i po přechodnou dobu) by dojít nemohlo.¹⁰²

Při úplné nebo částečné přeměně může soud i bez návrhu rozhodnout o povinnosti osoby povinné z výměnku, aby složila tzv. zaopatřovací jistinu, resp. uhrazovací jistinu,

¹⁰² SVOBODA, Karel., op. cit. 22, s. 158

ve prospěch výměnkáře u provozovatele vhodného zaopatřovacího ústavu. Uvedené řešení přichází v úvahu zvláště v situacích, kdy osoba povinná z výměnku nemůže (z důvodů výše uvedených) zajistit naturální požitky (včetně důstojného bydlení, stravy a péče) výměnkáři, který je ovšem na tento druh výměnkového plnění již odkázaný (je např. nemohoucí, přestárlý, stížen duševní poruchou apod.), přičemž by relutární plnění nebylo v jeho případě vhodné.¹⁰³ Soud by měl zvolit vhodné zaopatřovací zařízení (např. dům s pečovatelskou službou) s ohledem na původní ujednání rozsahu výměnkové smlouvy a na aktuální poměry jak oprávněného tak povinného. Též by měl přihlídnout k dalším relevantním okolnostem a v tomto smyslu přihlídnout například i k případným návrhům stran co se vhodnosti určeného zařízení týče. Soud společně s volbou vhodného zařízení stanoví výši zaopatřovací jistiny, kterou musí určit tak, aby v odpovídajícím rozsahu, dle ujednání výměnkové smlouvy, zaopatřila výměnkáře na celou dobu trvání výměnku.

Pokud soud rozhoduje o novém obsahu závazku z výměnku, je vždy vázán rozsahem a účelem výměnku, který byl původně mezi účastníky smlouven, a to vzhledem k tomu, že v pravomoci soudu není, aby si osoboval právo reálně ustavit takový výměnek, který mezi stranami nebyl nikdy sjednán.

Zákon nedovoluje přeměnu naturálního výměnku s určitým obsahem na naturální výměnek s jiným obsahem. Zároveň zákon nepředpokládá přeměnu výměnku původně sjednaného jako relutárního. Dle názoru Karla Svobody, uvedeného v publikaci Závazky ze schovacích a zaopatřovacích smluv¹⁰⁴, je však možné, aby byl výměnek původně sjednaný jako peněžitý důchod přeměněn na výměnek s naturálním plněním. Takovýto názor zastává proto, že původní zaopatřovací podstata byla naturální, a pokud ji soud mohl podle svého uvážení přeměnit na peněžitou, měl by být připuštěn i opak, protože jinak byla osoba oprávněná z výměnku nepřiměřeně znevýhodněna ve vztahu k osobě povinné.

Soud nemůže zahájit řízení o transformaci výměnku bez návrhu, tzn. bez podání žaloby. Taková možnost soudu nemá oporu v předpisech procesního práva, kdy zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, uvádí taxativní výčet řízení, která je možno zahájit i bez návrhu; řízení o změně podstaty výměnku ve výčtu takových řízení není uvedeno.

¹⁰³ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 12, s. 320

¹⁰⁴ SVOBODA, Karel., op. cit. 23, s. 159

„Podstatnou změnou poměrů“ podle ustanovení § 2710 odst. 2 obč. zák. je změna od posledního stanovení obsahu práva z výměnku v poměrech nebo stavu, možnostech a schopnostech výměnkáře nebo osoby zavázané k výměnku, která si vyžaduje nové rozhodnutí o obsahu výměnku, když bez této změny by pokračoval stav práv a povinností mezi účastníky, který by byl pokládán za nespravedlivý a nevyvážený (srov. s § 2 odst. 3 obč. zák.).¹⁰⁵

Pokud soud přeměňuje naturální výměnek mající obsah věcného břemene k převedené nemovité věci alespoň zčásti ve výměnek ve formě peněžitého důchodu, činí tak formou reálného břemene. To zajistí jistotu výměnkáře v tom, že o výměnek již v podobě peněžitého důchodu nepřijde, pokud by docházelo k převodu či přechodu nemovitosti zatížené naturálním výměnkem.

6.10. Transformace výměnku zánikem stavby

Kromě případů, které byly výše zmíněny a kdy se obsah výměnku mění dohodou stran či rozhodnutím soudu, může nastat změna obsahu výměnku i *ex lege*. Pokud by došlo ke zkáze stavby, v níž bylo výměnkáři vyhrazeno obydlí, pak dle ustanovení § 2711 obč. zák. opatří osoba zavázaná z výměnku na vlastní náklad výměnkáři vhodné náhradní bydlení. Smyslem i účelem výměnku je totiž předně zaopatřit osobu výměnkáře, což nemá být zmařeno zničením budovy, ve které bylo vymezeno výměnkáři obydlí. Jak je též v judikatuře uvedeno ohledně služebnosti a dá se aplikovat též zde na zánik stavby: „*Na domu vážnoucí služebnost bytu nezaniká jeho zničením, neboť je možná jeho opětovná výstavba, a proto tak nenastává trvalý zánik služebné věci dle § 525 ABGB, nýbrž toliko dočasná nemožnost plnění.*“¹⁰⁶ A taktéž ve svém rozhodnutí ze dne 24. října 1930 uvádí Nejvyšší soud: „*Shořel-li výměnkářský domek, jest jeho vlastník povinen vystavěti ho znovu tak by v něm výměnkář mohl vykonávati vyhrazené právo bydlení.*“¹⁰⁷

Ke zkáze stavby nemovité věci může dojít různým způsobem. Pokud se jedná o zkázu stavby zapříčiněnou přírodní katastrofou, zanedbáním údržby či stářím, kdy tedy nemovitost nebyla zničena úmyslným jednáním výměnkáře, nemá zničení příslušné budovy za následek zánik závazku z výměnku. Zákon sice již neupravuje otázku zaviněného zničení stavby, avšak pokud by došlo k jejímu zničení v důsledku úmyslného jednání

¹⁰⁵ SVOBODA, Karel., op. cit. 24, s. 159

¹⁰⁶ Rozhodnutí OGH ze dne 4. 4. 1973, sp. zn. 7 Ob 45/73

¹⁰⁷ Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 24. října 1930, Rv II 23/30 (Vážný 10262)

či z hrubé nedbalosti výměnkáře, nelze po povinném spravedlivě požadovat, aby zajistil nové bydlení.

Zákon blíže nespecifikuje, co považuje za vhodné náhradní bydlení. Dle povahy výměnkové smlouvy lze dovést, že náhradní bydlení by mělo svým rozsahem odpovídat původně sjednanému závazku, tzn. adekvátní bydlení v rozsahu a kvalitě odpovídající původnímu výměnku. Vždy je třeba trvat na tom, že má jít o prostory určené (tj. vhodné) k bydlení.¹⁰⁸ Judikatura uvádí ohledně přiměřeného náhradního bytu: *„Ze srovnání zákonného vymezení přiměřeného náhradního bytu a náhradního bytu nikoli přiměřeného lze dovést, že přiměřeným náhradním bytem nemůže být byt s podstatně nižší podlahovou plochou, nebo s menším počtem obytných místností, než má vyklizovaný byt. Se zřetelem k místním podmínkám v dané obci, tj. k rozdílné velikosti bytů, jejich vybavenosti apod., však nelze trvat na absolutní srovnatelnosti výměry podlahové plochy, počtu obytných místností, vybavení, kvality.“*¹⁰⁹ Ústavní soud ve své judikatuře uvádí: *„Pojmy „zásadní rovnocennost“ a „místní podmínky“ nutno v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. interpretovat v souladu s ústavními zákony v tom smyslu, že kladou na pronajímatele (vlastníka) povinnost vyvinout všechno úsilí, které lze od něj rozumně vyžadovat, aby zajistil náhradní byt, který se podle místních podmínek podle všech v zákoně uvedených parametrů aproximativně nejvíce blíží vyklizovanému bytu.“*¹¹⁰ Veškeré náklady (např. náklady na stěhování), včetně těch provozních (např. nájemné, úhrada služeb souvisejících s nájmem), půjdou k tíži osoby zavázané k výměnku. Pokud však osoba zavázaná z výměnku původní nemovitost opraví či jinak znovu uzpůsobí k bydlení, může mít opatření náhradního bydlení i pouze dočasný charakter. S dočasností takového opatření počítal výslovně (na rozdíl od platného zákona) i vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937: *„Byla-li zničena budova, v které byl výměnkáři vyhrazen byt, je dlužník povinen opatřiti mu vlastním nákladem vhodný byt prozatímní.“* (ustanovení § 1103 návrhu).¹¹¹

Další případ zániku stavby byl řešen Nejvyšším soudem rozhodnutím ze dne 29. září 1927, Rv I 1373/27 s tím, že: *„K obživení služebnosti bytu stačí, že se na téže stavební parcele, na níž byla shořelá budova, vybuduje nové stavení, v němž lze služebnost vykonávat.“*¹¹² Nejvyšší soud se ztotožnil s názorem odvolacího soudu s tím, že nelze

¹⁰⁸ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 13, s. 322

¹⁰⁹ Rozhodnutí VS v Praze ze dne 31. 3. 1994, sp. zn. 2 Cdo 100/93

¹¹⁰ Nález ÚS ze dne 16. 2. 1995, sp. zn. III. ÚS 114/94

¹¹¹ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 14, s. 323

¹¹² Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 29. září 1927, Rv 1373/27 (Vážný 7355)

zastávat názor, že služebnost nemůže oživnout v případě, že nově vybudovaná stavba se neshoduje se stavbou, která zanikla. Odvolací soud ve svém rozhodnutí uvedl, že slova „vedení v předešlý stav“ nelze vykládat doslovně v tom smyslu, že služebnost znovu ožije jenom tehdy, když obytná světnice byla zřízena na témže místě, téže rozloze, výšce a v témže tvaru, jako předešlá.

6.11. Výměnek vyhrazený manželům

Ustanovení § 2712 obč. zák. stanoví, že pokud je výměnek vyhrazený manželům a jeden z nich zemře, výměnek se jeho smrtí nezkracuje. Toto ustanovení obdobně platí v případě, kdy je výměnek vyhrazen partnerům registrovaným dle zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, neboť podle ustanovení § 3020 obč. zák. platí obdobně pro registrované partnery ustanovení upravující práva a povinnosti manželů. Smyslem takové úpravy je zajistit jistotu výměnkových plnění v nezměnitelném rozsahu i po smrti jedné z oprávněných osob, pokud jimi jsou manželé nebo registrovaní partneři. Předpokladem této úpravy je, že byl výměnek vyhrazen ve prospěch manželů či partnerů. Byl-li výměnek zřízen pouze jednomu z manželů (partnerů), muselo by být to samé ujednání předmětem smlouvy o výměnku, popřípadě jejího dodatku nebo doplnění. Pokud jde o vznik výměnku obou či jen jednoho z manželů (partnerů), není vyloučeno, že toto jejich právo vznikne ze smlouvy o výměnku ve prospěch manželů (partnerů) jako třetích osob.¹¹³

Zákonný režim nedopadá na osoby nesezdané či osoby blízké (ustanovení § 22 obč. zák.) a zde, pokud chceme dosáhnout nezkrácení výměnku, je zapotřebí zvláštního smluvního ujednání. Takovéto zvláštní smluvní ujednání bude zapotřebí i v případě, kdy pluralita výměnkářů neplyne z manželství nebo registrovaného partnerství.

Tato norma je dispozitivní (tzn. nebrání stranám v odchylném ujednání, avšak při respektování korektivu dobrých mravů a veřejného pořádku – ustanovení § 1 odst. 2 obč. zák.). Strany výměnkové smlouvy si tedy mohou mimo jiné ujednat přiměřené snížení plnění po smrti jednoho z výměnkářů. Ujednání o tom, že výměnek smrtí jednoho z manželů bez dalšího zaniká (aniž by byla řešena případná náhrada za ztrátu bydlení), by bylo zjevně nemravné.¹¹⁴

¹¹³ Srovnej s ustanovením § 1767 a § 1768 obč. zák.

¹¹⁴ Elischer, David In ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol., op. cit. 15, s. 324

6.12. Daňové souvislosti spojené se smlouvou o výměnku

Při rozhodování o uzavření smlouvy o výměnku je nutné mít na zřeteli, že takováto smlouva má určité daňové konsekvence.

Jednak je třeba vzít v úvahu zákonné opatření Senátu publikované ve Sbírce zákonů pod č. 340/2013 Sb., o dani z nabytí nemovitých věcí, ve znění zákona č. 254/2016 Sb., kde podle ustanovení § 1 odst. 1 je poplatníkem této daně nabyvatel vlastnického práva k nemovité věci. Základ pro výpočet daně je upraven v § 10, v němž je stanoveno, že: *„Základem daně z nabytí nemovitých věcí je nabyvací hodnota snížená o uznatelný výdaj.“* Sazba daně činí 4 %.

Dále je třeba vzít v úvahu zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů. Příjmy z výměnku jsou v § 10 odst. 1 písm. l) tohoto zákona zařazeny mezi ostatní příjmy.

Za určitých okolností stanovených výše citovanými zákony je jak převod nemovité věci, tak též příjem z výměnku, od daní osvobozen.

Závěr

Námětem této diplomové práce je srovnání zaopatřovacích smluv, jimiž jsou smlouva o důchodu a smlouva o výměnku, jejichž komplexní úprava byla zpracována do občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Lze očekávat, že význam těchto smluv bude stále stoupat, neboť se určitě zvýší intenzita jejich využívání. To lze přičíst jak sociálnímu, tak i ekonomickému vývoji v naší zemi.

Značnou roli bude hrát skutečnost, že dochází k poměrně významnému prodloužení lidského života, a to zejména díky rozvoji medicíny. Strávit podzim života tak, aby to odpovídalo důstojnému a trvale udržitelnému standardu, na který byl člověk zvyklý během pracovního života, nebude zpravidla možné pouze s využitím starobního důchodu, na který má nárok s ohledem na odpracovanou dobu a příjem s ní související. Tady mohou nastoupit právní instrumenty, kterými jsem se zabývala v této diplomové práci.

Cílem této práce rozhodně nebylo hodnotit či dělat závěry o tom, která zaopatřovací smlouva je „lepší“ nebo naopak „horší“. To ve své podstatě ani nejde jednoduše proto, že i když slouží stejnému účelu, jsou využitelné v odlišných situacích.

Cílem této práce bylo nastínit vývoj, popsat současnou právní úpravu smluv uzavíraných za účelem zabezpečení potřeb nějaké osoby, ať již jde o zabezpečení dočasné či zabezpečení na dobu jejího života. Právě toto je účelem zaopatřovacích smluv, mezi něž se podle členění platného občanského zákoníku řadí smlouva o důchodu a smlouva o výměnku. Obě tyto smlouvy směřují k témuž cíli, tj. poskytovat příjemci plnění z těchto smluv, a to za účelem jeho zaopatření. Může jít o zaopatření na dobu neurčitou nebo dobu jeho života. Taktéž jsem se zamyslela nad řešením některých nejasností, které vyvstaly na povrch s rozdílným výkladem některých ustanovení.

Zatímco smlouva o výměnku je závislá na smlouvě o převodu nemovitosti, jejíž uzavření jí zpravidla předchází, smlouva o důchodu může být uzavřena bez závislosti na jiné smlouvě, která by jí měla předcházet, nebo s ní nějak souviset.

Z označení smlouvy o důchodu je zřejmé, že půjde o plnění v penězích. Důchod přitom může mít podobu renty, která je stanovena dávkami v pevné nominální hodnotě, nebo může jít o alimentární dávky, které se mění podle kupní síly peněz.

Smlouvou o výměnku si vlastník nemovité věci vyměňuje s jejím převodem pro sebe nebo pro třetí osoby požitky, úkony nebo práva sloužící k jeho zaopatření.

Výměnek zahrnuje různá dílčí plnění (zajištění bydlení, naturální dávky, popřípadě různé další služby). Oproti smlouvě o důchodu tedy ve smlouvě o výměnku

nepůjde pouze o peněžité plnění. Smlouva o výměnku, na rozdíl od smlouvy o důchodu, zajišťuje pro výměnkáře další plnění. Občanský zákoník obsahuje ustanovení, které zajišťuje výměnkáři pomoc, dostane-li se do stavu nouze, například tím, že onemocní, nebo dojde-li např. k poškození objektu, v němž má bydliště. V takových případech vzniká osobě zavázané z výměnku povinnost pomoci výměnkáři nezbytnými úkony, i když je k tomu smlouva o výměnku nezavazuje.

Základní otázkou, kterou si můžeme závěrem položit, je, zda zařazení výše uvedených smluv, v podobě obsažené v občanském zákoníku, bude mít v podmínkách naší společnosti význam a zda bylo opravdu nutné za současných společenských podmínek obě předmětné smlouvy zpracovat právě v této podobě.

Vzhledem k vývoji naší společnosti ale i našeho právního řádu za poslední desítky let si myslím, že taková úprava opravdu opodstatnění v našem právním řádu má. S přihlédnutím k trvale se prodlužující délce života, jakož i s přihlédnutím k požadavku na kvalitu života seniorů, jsou plnění vycházející z předmětných smluv jedním ze sociálních a ekonomických nástrojů, které mohou tyto požadavky naplnit. Využití zaopatřovací smlouvy lze ale například mimo jiné i v situaci, kdy by hrozily velké dědické spory o nemovitý majetek a osoba si tedy výměnkovou smlouvou může zajistit, jak klidné dožití, tak nemovitost v rukou toho, s kým smlouvu uzavře.

Seznam zkratek

ABGB/ všeobecný zákoník občanský	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, všeobecný zákoník občanský z roku 1811
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník z roku 1896
CC/Code Civil	Code civil des Français, Občanský zákoník Francouzů z roku 1804
CCQ	Civil Code od Québec, Quebecký občanský zákoník z roku 1991
Důvodová zpráva	Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
Exekuční řád	Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti a o změně dalších zákonů
Katastrální zákon	Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, v platném znění
Listina základních práv a svobod	Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
NS	Nejvyšší soud
Obč. zák. /Občanský zákoník/ zákon	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění
OGH	Oberste Gerichtshof, rakouský Nejvyšší soud
OR	Obligationrecht, 5. část švýcarského Zivilgesetzbuch z roku 1907
Občanský soudní řád	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
ÚS	Ústavní soud

Seznam zdrojů

Knižní díla:

- BÍLÝ, Jiří. *Právní dějiny na území ČR: vysokoškolská učebnice*. Praha: Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2003, ISBN 80-720-1429-3
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. Vydání*. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-287-8
- JEHLIČKA, Oldřich; ŠVESTKA, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2004, ISBN 80-7179-881-9
- Ottův slovník naučný. První díl. Praha: J. Otto, 1888
- ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl čtvrtý, Repr. pův. vyd. z r. 1936. Codex Bohemia, Praha 1998, ISBN 80-85963-79-5
- ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaroslav a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl. IV Praha: V. Linhart, 1936
- ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaroslav a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl. VI Praha: V. Linhart, 1937
- SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, ISBN 978-808-7475-164
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo II., Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních*. Brno: Československý akademický spolek Právník, 1946, ISBN
- SVOBODA, Karel. *Závazky ze schovacích a zaopatřovacích smluv*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, ISBN 978-80-7552-307-5
- ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, ISBN 978-80-7478-630-3
- TINTĚRA, Tomáš; PETR, Pavel a kol. *Základy závazkového práva. 2 díl*. Praha: Leges, 2017, ISBN 978-80-7502-168-7

- ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Věcná práva v kostce*, Praha: Linde Praha, a. s., 2014, ISBN 978-80-7201-946-5

Česká judikatura:

Rozhodnutí Vrchního soudu:

- Rozhodnutí VS v Praze ze dne 31. 3. 1994, sp. zn. 2 Cdo 100/93

Rozhodnutí Nejvyššího soudu:

- Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 12. října 1920, Rv II 166/20 (Vážný 709)
- Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 24. června 1925, R I 544/25 (Vážný 5148)
- Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 29. září 1927, Rv 1373/27 (Vážný 7355)
- Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 24. října 1930, Rv II 23/30 (Vážný 10262)
- Rozhodnutí NS Československé republiky ze dne 27. 6. 1958, R 86/1958
- Rozhodnutí NS České republiky ze dne 19. 11. 2015, sp. zn. 33 Cdo 2472/2015

Nálezy Ústavního soudu:

- Nález ÚS ze dne 16. 2. 1995, sp. zn. III. ÚS 114/94

Judikatura rakouského Nejvyššího soudu:

- Rozhodnutí OGH ze dne 28. 12. 1926, sp. zn. 2 Ob 1025/26
- Rozhodnutí OGH ze dne 4. 4. 1973, sp. zn. 7 Ob 45/73
- Rozhodnutí OGH ze dne 3. 6. 1975, sp. zn. 5 Ob 78/75

Právní předpisy:

Právní předpisy - účinné

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, v platném znění
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění
- Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti a o změně dalších zákonů, v platném znění
- Zákon č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon, v platném znění

- Zákon č. 586/1995 Sb., o daních z příjmů, v platném znění
- Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, v platném znění
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění
- Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, v platném znění
- Zákon č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření, v platném znění
- Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, v platném znění
- Zákonné opatření Senátu publikované ve Sbírce zákonů pod č. 340/2013 Sb., o dani z nabytí nemovitých věcí, 340/2013 Sb., ve znění zákona č. 254/2016 Sb.
- Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Právní předpisy - neúčinné

- Zákon č. 946/1811 Sb., obecný občanský zákoník
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

Odborné články:

- ELISCHER, David. *Výměnek jako pojmenovaná zaopatřovací smlouva v novém občanském zákoníku. Jurisprudence. 2014, (5), s. 19-25, ISSN 1802-3843*
- STRADĚJ, Jakub. *Výměnek. Ad Notam. 2016, (5), s. 3-6, ISSN 1211-0558*
- HORÁČEK, Cyril. *Výminek: úvaha agrárně politická. Praha: Rozhledy, 1900*

Odborné sborníky:

- SCHUSTEROVÁ, Magda. *Proměny soukromého práva: sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB. Reservatum rusticum neboli výměnek v českém právním řádu, Brno: Masarykova univerzita, 2011, ISBN 978-80-210-5613-8*

Ostatní zdroje:

- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Abstrakt

Závazky ze zaopatřovacích smluv – komparativní studie

Předložená diplomová práce nese název „Závazky ze zaopatřovacích smluv – komparativní studie“. Jedná se o komparaci dvou smluvních typů, které jsou řazeny společně pod pojem zaopatřovacích smluv. Jsou jimi smlouva o výměnku a smlouva o důchodu. Diplomová práce si klade za cíl jednak seznámit s historickým vývojem těchto smluv, se současným právním pojetím obou těchto smluv, ale především objasnit, za jakým účelem a za jakých podmínek jsou tyto smlouvy uzavírány, a taktéž jaká práva a povinnosti z těchto smluv stranám plynou.

První a druhá kapitola se zabývá stručným úvodem do problematiky jednak relativních majetkových práv a jednak vymezení pojmu zaopatřovacích smluv. Pozornost je zaměřena na rozlišení relativních a absolutních majetkových práv, a dále též na účely, k nimž jsou zaopatřovací smlouvy využívány.

Třetí kapitola je krátkým vhladem do pojmu smluv odvážných, do kterých se historicky řadí právě smlouva o důchodu. Krátce je zde popsána nejen historie smluv odvážných, ale též se zde zabývám pojmem odvážných smluv z hlediska současné právní úpravy.

Čtvrtá kapitola je věnována historickému exkurzu. Obsažen je stručný historický nástin vývoje obou smluv, jak smlouvy o důchodu, tak smlouvy o výměnku. Pozornost je především zaměřena na právní úpravy těchto smluv v našem právním řádu, ať už šlo o ABGB či občanský zákoník z roku 1950, nebo o záměrné vynechání těchto smluv občanským zákoníkem z roku 1964 a následné navrácení obou smluvních typů do našeho právního řádu novelami občanského zákoníku.

V páté a šesté části je přistoupeno k samotnému pojednání o současné právní úpravě obou smluvních typů řazených pod pojem zaopatřovacích smluv. Jsou zde popsány jak podmínky pro uzavření těchto smluv, tak práva a povinnosti, které stranám z uzavření těchto smluv plynou. Závěrem jsou též zmíněny daňové dopady související s předmětnými smlouvami, neboť i tyto aspekty je potřeba při uzavírání smluv vzít v úvahu.

Práce tedy podává ucelený pohled nejen na jednotlivá stádia vývoje předmětných smluv, tj. smlouvy o důchodu a smlouvy o výměnku, ale především na jejich současnou právní úpravu.

Klíčová slova: Zaopatřovací smlouvy - Smlouva o důchodu - Smlouva o výměnku

Abstract

Support contracts – comparative study

The present diploma thesis, entitled: „Support contacts - comparative study“. It compares two contract types belonging under the term support contract. These are the maintenance contract and the provision contract. This diploma thesis aims to familiarize the reader with the historical evolution of these law contracts, current law approach to them, but above all clarify what intention and conditions are these contracts made under, and which rights and obligations do they bestow upon the parties.

The first and the second chapter briefly introduce into the matters of relative ownership and defining the term annuity contract. Focus is placed on differentiating the relative and absolute ownership, and furthermore on the purposes annuity contracts are used for.

The third chapter is a concise look into the term aleatory contracts, the historical classification of the provision contract. It not only briefly explains the history of aleatory contracts; it also outlines the term aleatory contract as it is perceived by present law.

The fourth chapter is dedicated to historical excursus. It includes the succinct outline of historical development of both contracts, both the provision and maintenance contracts. The focus is primarily placed upon the legislation in Czech legal orders, not only under ABGB or civil code of 1950, but also the intentional omission of these contracts by the civil code of 1964 and the following return of both contract types into our legal order by amendments of the civil code.

The fifth and the sixth part proceed to the treatise of current legislation of both contract types belonging under the term annuity contract. They cover the conditions of making these contracts and the rights and obligations they bestow upon the parties by making them. The final part additionally mentions the tax incidence concerning the subject contracts, as these aspects need to be considered when a contract is being entered.

The thesis thus creates a comprehensive look not just into the individual stages of evolution of subject contracts of the provision contract and the maintenance contract; moreover the thesis provides it for their current legislation.

Keywords: Support contracts – Provision contract – Maintenance contract